Jaarverslag 2019

Hersenstichting

Inhoudsopgave

Voorwoord 3
Bestuursverslag 4

1. Doelstelling, strategie, beleid 5
   1.1 Missie en doelen
   1.2 Statutaire doelstelling
   1.3 Doelrealisatie
   1.4 Risicomanagement
   1.5 Financieel beleid
   1.6 Extern toezicht

2. 2 Onze activiteiten in 2019 11
   2.1 Stoppen en vertragen
   2.2 Klachten verminderen en/of het functioneren verbeteren
   2.3 Risico's verkleinen
   2.4 Kennis en begrip
   2.5 Juiste zorg

3. Werving 20
   3.1 Wervingsbeleid
   3.2 Werving van donateurs
   3.3 Collecte
   3.4 Nalatenschappen
   3.5 Loterijen
   3.6 Overige inkomsten

4. Communicatie 24
   4.1 Communicatiebeleid
   4.2 Campagnes
   4.3 Online
   4.4 Free publicity
   4.5 Naamsbekendheid en imago

5 Blik op 2020 26
   5.1 Activiteiten in 2020
   5.2 Onze organisatie in 2020

6. Meerjarenbegroting 28

7. Bestuur, toezicht en organisatie 31

8. Samenwerkingsverbanden en lidmaatschappen 33

9. Bericht van de Raad van Toezicht 34

10. Samenstelling Raad van Toezicht en Directie 36

Jaarrekening 2019 37
Overige gegevens 55

Voorwoord

Het aantal Nederlanders dat een beroerte krijgt, lijdt aan dementie of de ziekte van Parkinson zal tot 2040 explosief stijgen. De Hersenstichting heeft het RIVM gevraagd om een toekomstverkenning te maken. Uit die analyse blijkt dat het aantal patiënten dat in 2040 een beroerte heeft gehad met 54 procent stijgt, het aantal dementiepatiënten met 115 procent en het aantal mensen met de ziekte van Parkinson met 71 procent. En dit zijn slechts drie hersenaandoeningen van de in totaal honderden die voorkomen. Het positieve nieuws is dat we de afgelopen jaren al enorme stappen hebben gezet op het gebied van hersenonderzoek, waardoor er in de komende twintig jaar minder Nederlanders sterven aan de gevolgen van bijvoorbeeld een beroerte.

Onze hele samenleving – patiënten, naasten, mantelzorgers en zorgprofessionals – krijgen meer en meer te maken krijgt met hersenaandoeningen en de gevolgen hiervan. En daarom moeten we blijven investeren in onderzoek, het geven van voorlichting en het verbeteren van patiëntenzorg.

In dit bestuursverslag vertellen we wat we in 2019 hebben gedaan. Namens de Hersenstichting dank ik iedereen die ons steunt, met donaties, schenkingen, inzamelingsacties, of door mee te doen aan de goede doelen loterijen. Daarnaast dank ik natuurlijk ook al die duizenden vrijwilligers die zich het afgelopen jaar voor ons hebben ingezet.

Net voor de verschijning van dit jaarverslag brak het Coronavirus uit (COVID-19). Deze zeer uitzonderlijke situatie zal in 2020 ook bij ons leiden tot het nemen van forse maatregelen. De gezondheid van onze donateurs, wetenschappers, zorgverleners en medewerkers staat daarbij natuurlijk voorop. Daarom vervalt bijvoorbeeld de tv show Geef om je Hersenen op de geplande datum. Ook het beoordelingsproces van onderzoeksvoorstellen loopt waarschijnlijk vertraging op, zorgverleners en ervaringsdeskundigen hebben nu andere prioriteiten. We blijven ons met hart en ziel inzetten voor gezonde hersenen voor iedereen en hopen ook in 2020 op uw steun.

Merel Heimens Visser
Directeur-bestuurder

Bestuursverslag 2019

1. Doelstelling, strategie en beleid

Er zijn honderden verschillende hersenaandoeningen, maar je hebt maar één stel hersenen. 1 op de 4 mensen heeft een hersenaandoening. Van dementie, parkinson, een beroerte, depressie en migraine tot hersenletsel na een ongeluk. Hersenaandoeningen zijn helaas hard op weg de grootste ziekte van Nederland te worden. Een hersenaandoening zet niet alleen jouw leven op z'n kop, maar ook dat van je omgeving. Vroeg of laat raakt het ons allemaal.

Dit moet stoppen. In veel gevallen bestaat er echter nog geen behandeling die de aandoening kan vertragen of stoppen. Leren omgaan met de zichtbare en onzichtbare gevolgen is dan de enige optie.
Daarom zet de Hersenstichting alles op alles voor gezonde hersenen voor iedereen. We zetten niet in op één aandoening, maar investeren breed in baanbrekende oplossingen die hersenaandoeningen helpen voorkomen, afremmen, of genezen. Nu en in de toekomst. Om dit te bereiken laten we alleen onderzoek doen, geven we voorlichting en zetten ons in voor betere patiëntenzorg.

Hersenen feiten & cijfers

- 3,8 miljoen mensen hebben een hersenaandoening
- ruim 25 miljard zorgkosten, 27% van totale zorgkosten
- 30.500 sterfgevallen
- 270.000 verloren levensjaren
- Hersenstichting heeft 128.00 donateurs, 22.000 vrijwilligers, begroting van ruim 13 miljoen euro en 41,3 fte.
- In 2040 veroorzaken psychische stoornissen, kanker, hart- en vaatziekten de grootste ziektelast
- Dementie en artrose veroorzaken de grootste toename in ziektelast tot 2040, dementie wordt daarmee de grootste oorzaak
- Er overlijden weinig mensen aan stemmings- en angststoornissen, maar deze aandoeningen veroorzaken wel veel ziektelast.

1.1 Missie en doelen

Het is onze missie om alles op alles te zetten voor gezonde hersenen, om zoveel mogelijk levens te redden en te herstellen.

Onze doelen:

- Minder sterfte en minder ziektelast door hersenaandoeningen
- Mensen met een hersenaandoening worden herkend én erkend

Onze missie hebben we vertaald in twee doelen:

Minder sterfte en ziektelast door hersenaandoeningen

Hersenaandoeningen hebben een enorme impact op het leven van mensen. Door hersenaandoeningen te voorkomen, ervoor te zorgen dat de ziekte pas op latere leeftijd tot uiting komt, langzamer verloopt of zelfs gestopt kan worden, leven mensen langer. Door ervoor te zorgen dat klachten verminderd worden en mensen beter kunnen functioneren, wordt de ziekte als minder ernstig ervaren.

Mensen met een hersenaandoening worden herkend én erkend

Hersenaandoeningen worden te vaak niet herkend: door de patiënt, zijn omgeving, door zorgverleners en in de maatschappij. Dit moet veranderen. Zodat mensen met een hersenaandoening de juiste zorg op het juiste moment kunnen krijgen en zodat ze een betekenisvolle rol in de samenleving kunnen (blijven) vervullen.

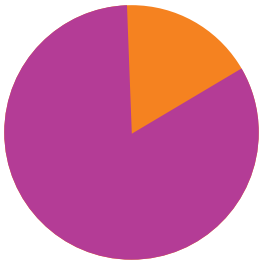

70% naar daling sterfte/ziektelast

30% naar (h)erkennen

Hoe we ons werk doen

Voor iedereen
Alle aandoeningen tellen voor ons mee. We zijn de enige partij die opkomt voor iedereen met een hersenaandoening, om zoveel mogelijk mensen te laten profiteren van doorbraken.

Aandoeningoverstijgend
We leggen met een helikopterview verbanden tussen verschillende aandoeningen en alle mogelijke oplossingen.

Verbindend
We zijn dé partij die kennis en expertise in het werkveld koppelt, om snellere en betere oplossingen voor mensen met een hersenaandoening te realiseren.

Onafhankelijk
We werken vanuit een onafhankelijke, integrale visie en dienen maar één belang: dat van alle mensen met een hersenaandoening.

Wat we doen

Onderzoek en ontwikkeling
We investeren in baanbrekende, nieuwe oplossingen die levens redden en herstellen. Elke ontdekking is een stap naar genezing of betere zorg.

Bewustmaking
We vragen bij publiek en professionals begrip en aandacht voor mensen met een hersenaandoening. Dat is belangrijk want hersenaandoeningen zijn het grootste gezondheidsprobleem van nu en straks.

Fondsenwerving
Voor de strijd tegen gezondheidsprobleem #1 is veel geld nodig. We moeten nu investeren in gezonde hersenen voor later.

Krachtenbundeling
We vormen samenwerkingsverbanden van onderzoekers, zorgprofessionals, patiënten en publiek voor de belangrijkste missie van nu en straks: gezonde hersenen voor heel Nederland.

1.2 Statutaire doelstelling

De Hersenstichting heeft als missie om alles op alles te zetten voor gezonde hersenen, om zoveel mogelijk levens te redden en te herstellen. Deze missie wordt bereikt door (statuten, artikel 2):

a) Het doen uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek naar de oorzaken van hersenaandoeningen en naar de mogelijkheden om deze aandoeningen te voorkomen, vast te stellen en te behandelen en de gevolgen ervan te verzachten.
b) Het verbeteren van de infrastructuur voor de bestrijding van hersenaandoeningen.
c) Het geven van voorlichting over hersenaandoeningen aan de bevolking, beroepskrachten en patiënten, gebruikmakend van uiteenlopende vormen van communicatie.
d) Het geven van advies aan de overheid.
e) Samenwerking met organisaties en instanties die een actieve rol vervullen in de bestrijding van hersenaandoeningen.
f) Samenwerking met andere organisaties, voor zover bevorderlijk voor het bereiken van het doel van de stichting.
g) Samenwerking met soortgelijke organisaties in het buitenland.
h) Alle andere wettige middelen.

De statuten zijn voor het laatst gewijzigd op 12 juni 2018 in verband met de omvorming van de Wetenschappelijke Adviesraad (WAR) in de Adviesraad voor Wetenschap en Innovatie (AWI).

1.3 Doelrealisatie

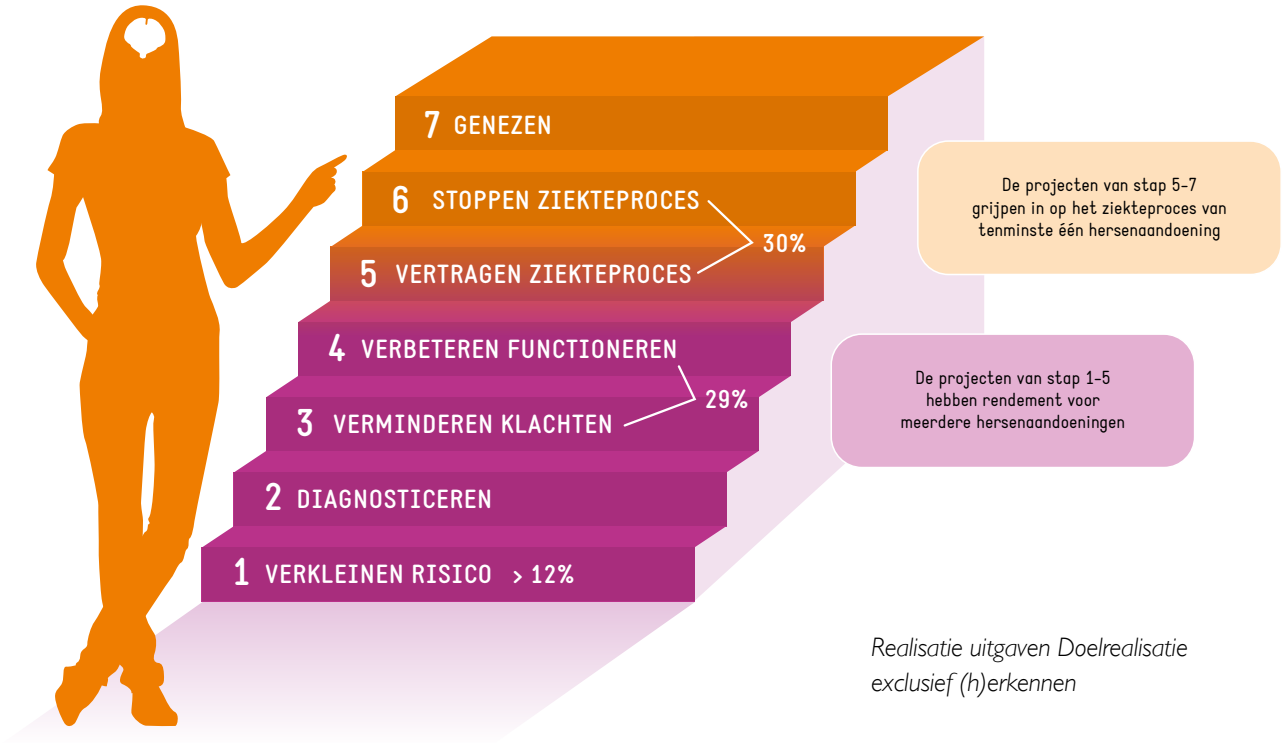

Realisatie uitgaven Doelrealisatie exclusief (h)erkennen

Om onze doelen te realiseren en onze impact zichtbaar te maken, maken we, net zoals in voorgaande jaren, gebruik van gericht advies van een aantal van onze belangrijke stakeholders:

Adviesraad voor Wetenschap en Innovatie

De Wetenschappelijke Adviesraad (WAR) is in 2018 omgevormd tot Adviesraad voor Wetenschap en Innovatie (AWI). De Hersenstichting beweegt zich in een steeds breder maatschappelijk veld. Zij financiert daarmee in toenemende mate - naast wetenschappelijk onderzoek - projecten die te maken hebben met preventie en zorg. In de adviesraad hebben diverse experts op het gebied van wetenschappelijk onderzoek, preventie en zorg zitting.

De AWI heeft een brede achtergrond en scope en toetst onderzoeks-, ontwikkelings- en implementatieprojecten. Voor al deze projecten brengt de AWI een gedegen advies uit. We financieren alleen projecten die – conform onze procedures – getoetst zijn door externe experts en ervaringsdeskundigen én die honorabel zijn bevonden door de AWI. De adviesraad is ook betrokken bij de opvolging van lopende projecten. De AWI vergadert een aantal keren per jaar, maar is ook tussendoor beschikbaar voor het geven van advies.

Toekenningsproces

Aanvragen voor subsidies bij de Hersenstichting gaan via openen gesloten subsidieronden; deze calls worden op de website gezet. Bij elke call stellen we criteria vast. Aan de hand van deze criteria stellen we vast welke onderzoeksvoorstellen er wel en niet binnen passen. De criteria worden ook besproken met de Adviesraad voor Wetenschap en Innovatie (AWI).

Gekwalificeerde onderzoekers, verbonden aan neurowetenschappelijke instituten en onderzoekscentra, kunnen bij de Hersenstichting een vooraanvraag indienen om subsidie voor hun onderzoek te krijgen. De AWI beoordeelt deze vooraanvragen waarna een eerste deel van de aanvragen afvalt.

De overblijvende groep wetenschappers mag een uitgebreide aanvraag schrijven. Ervaringsdeskundigen en binnenlandse en buitenlandse referenten, die gespecialiseerd zijn in de diverse onderwerpen van de aanvragen, beoordelen deze. Er volgt een fase van wederhoor, waarin de onderzoeker de vragen van de referenten kan toelichten. Dan volgt de eindbeoordeling door de AWI. De AWI brengt uiteindelijk een goed onderbouwd advies uit aan het bestuur van de Hersenstichting over de te honoreren onderzoeken.

De AWI beoordeelt de kwaliteit van het onderzoeksplan, de haalbaarheid en de relevantie (of een onderzoek werkelijk bijdraagt aan oplossingen of een betere kwaliteit van leven). Voor de betrokkenheid van patiënten is daarnaast toestemming nodig van de Medisch Ethische Toetsingscommissie.

Uiteindelijk besluit het bestuur van de Hersenstichting, op basis van het advies van de AWI, welke projecten subsidies ontvangen.

SELECTIETRAJECT VOORSTELLEN

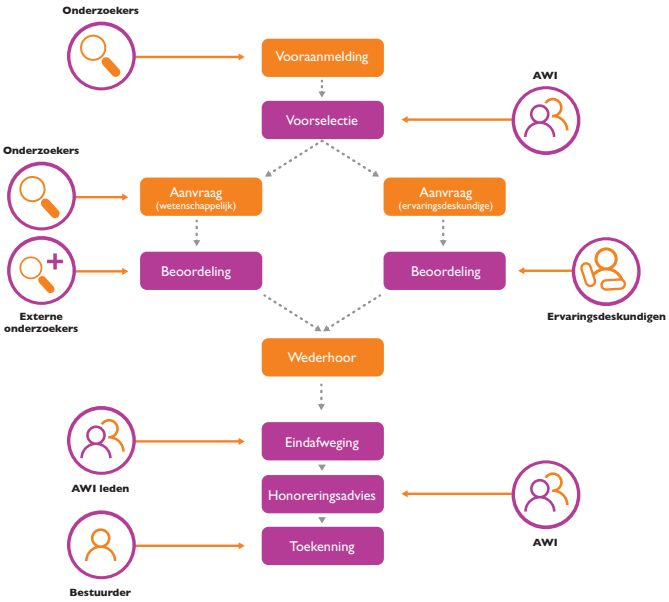

Ervaringsdeskundigen

Naast wetenschappelijke experts hebben ervaringsdeskundigen een stem in de keuze van projecten die we financieren. Om de stem van ervaringsdeskundigen tot zijn recht te laten komen hebben we in 2019 een relatiemanager aangesteld. Dit jaar heeft zij verschillende bijeenkomsten georganiseerd en patiëntenorganisaties bezocht. Er zijn bijvoorbeeld ruim twintig panelbijeenkomsten geweest voor het beoordelen van 38 onderzoeksvoorstellen. In het najaar zijn bij patiëntenorganisaties en ervaringsdeskundigen ideeën voor thema's van komende subsidierondes opgehaald en zijn wensen en behoeften rondom de samenwerking geïnventariseerd. Dit zal in 2020 en 2021 een vervolg krijgen.

Leden Adviesraad voor Wetenschap en Innovatie

Ariane Bour
Neuro- en ouderen-psychiater

Arie Dijkstra
hoogleraar Psychologie van gezondheid en ziekte

Brenda Penninx
hoogleraar Psychiatrische Epidemiologie

Gerard Ribbers
Hoogleraar Neuro-revalidatie

Marieke Visser
GZ psycholoog

Joop van Gerven
voorzitter CCMO, Hoogleraar Klinische Neuropsycho-farmacologie

Jorrit Hoff
Neuroloog

Marcel Verbeek
universitair hoofddocent Neurochemie van neurodegeneratieve aandoeningen

Martin van Boxtel
universitair hoofddocent Psychiatrie en neuropsychologie

Oebo Brouwer
hoogleraar Kinderneurologie

Paulien Goossens
Revalidatiearts en senior onderzoeker

Pim Assendelft
hoogleraar Huisartsgeneeskunde

Rob Willemsen
hoogleraar Functionele Neurogenetica

Raoul Hennekam
(Voorzitter)
hoogleraar Kindergeneeskunde / Translationele Genetica

Robert van Oostenbrugge
hoogleraar Klinische Neurologie (Vasculaire Neurologie)

Roy Kessels
hoogleraar Neuropsychologie

Sanne de Vries
lector Gezonde leefstijl in een stimulerende omgeving

Thijs Spigt
Valorisatiedeskundige, Directeur Technology Transfer Office Erasmus MC

Leti Van Bodegom-Vos
universitair docent Implementatie en de-implementatie in de curatieve zorg

Annemiek van Straten
hoogleraar Klinische psychologie

Pierre Robe
hoogleraar Neurochirurgie

1.4 Risicomanagement

Een organisatie kan risico lopen op onder meer strategisch, operationeel en financieel terrein, en op het vlak van reputatie, compliance of naleving van de regels. De Hersenstichting heeft een uitgebreide risico-inventarisatie laten uitvoeren, ter versteviging van de interne risicobeheersing. Op basis hiervan zijn beheersmaatregelen genomen. In 2019 is de risico-inventarisatie geactualiseerd.

Enkele voorbeelden van de beschreven risico's en beheersmaatregelen zijn:

Onderwerp	Risico	Beheersmaatregel
Batendaling vanuit maatschappelijk perspectief	De Hersenstichting is vrijwel volledig afhankelijk van baten van particuliere gevers. Een goed en betrouwbaar imago is belangrijk.	Het risico op negatieve publiciteit kan zo veel mogelijk voorkomen worden door goede procedures en afspraken.
Batendaling op basis van trendanalyse en kwaliteit van de organisatie	Daling van baten omdat onderzoeken en projecten minder resultaten opleveren.	Meer aandacht besteden aan de volgende stap bij voldoende resultaat en aandacht voor implementatie, zodat impact daadwerkelijk bereikt wordt.
	Daling van baten collecte door onvoldoende collectanten.	Gedurende het hele jaar actief nieuwe collectanten blijven behouden en werven en de aantallen monitoren. Intensiveren van communicatie met collectanten om betrokkenheid te verhogen.
Kostenstijging eigen organisatie	Financiële schade en imagoschade door fraude.	Goede administratieve organisatie en interne controles.

Na afloop van het boekjaar treft het coronavirus ook de Nederlandse bevolking. In het kader van risicomanagement is dit voor de Hersenstichting een onbeheersbaar, niet te voorkomen risico. Batendalingen als gevolg van onbeheersbare risico's worden in de berekening van de continuïteitsreserve meegenomen.

1.5 Financieel beleid

Algemeen

Voor het financiële beleid volgt de Hersenstichting de richtlijnen van verschillende externe regelgevingen. Dit zijn regels voor de inrichting van de administratieve organisatie, voor het financieel beheer en voor de financiële rapportage. De belangrijkste regels zijn de criteria van de CBF-erkenning, de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ 650) en de gedragscodes van branchevereniging Goede Doelen Nederland (GDN).

Financieel beleid fondsenwerving

Bij de werving van nieuwe donateurs en (eenmalige) giften, maar ook bij het vragen om extra giften van bestaande donateurs, letten we scherp op de hoogte van de kosten die we daarvoor moeten maken. We vragen meerdere offertes aan en werken met diverse leveranciers om steeds de beste prijs-kwaliteitverhouding te kunnen inkopen. We werken zoveel mogelijk op projectbasis of met contracten die een beperkte looptijd hebben (meestal twaalf maanden). Zo blijven we flexibel en kunnen we bijsturen als dat nodig is.
In veel van onze contracten hebben we prestatie-indicatoren opgenomen. We zorgen ervoor dat de vooraf overeengekomen prestaties verantwoord en realistisch zijn. Zo worden ongewenste praktijken die onze goede reputatie kunnen schaden, voorkomen.
Met al onze leveranciers worden gedurende het jaar evaluaties gehouden en worden waar nodig kosten en opbrengsten bijgesteld. Daarnaast nemen we in onze contracten ontbindende voorwaarden op om er zeker van te blijven dat onze contractuele risico's zoveel mogelijk afgedekt blijven.

Monitoring financiën

De werkelijke en verwachte baten en lasten worden maandelijks gerapporteerd, beoordeeld en besproken in het managementteam (MT). De werkelijke inkomsten en bestedingen worden vergeleken met de begroting en met dezelfde periode in het voorgaande verslagjaar. Zo kunnen we tijdig maatregelen nemen bij tegenvallende of juist meevallende kosten of baten.

Continuïteitsreserve

De hoogte van onze continuïteitsreserve wordt bepaald aan de hand van een uitgebreide risico-inventarisatie. Voor de berekening van de continuïteitsreserve is gekeken naar het risico dat 50% van de inkomsten zouden wegvallen en/of de kosten zouden stijgen met 25% als gevolg van niet-beheersbare en beheersbare risico's en de kans daarop. De kans op het risico wordt berekend met behulp van de risico-inventarisatie en een schatting, waarbij is gekeken naar het verloop in het verleden. De impact wordt geschat aan de hand van het relatieve belang van die inkomstenstroom in de totale begroting.

Bestemmingsreserve

Het totaal van de bestemmingsreserve Doelrealisatie bedraagt op de laatste dag van 2019 € 3.971.544. Van het resultaat van 2019 is € 749.867 ten laste gebrachte van de bestemmingsreserve doelrealisatie.

Beleggingsbeleid

De Hersenstichting heeft in 2019 niet belegd in aandelen, obligaties of andere waardepapieren. Het staat voor ons buiten kijf dat we zorgvuldig omgaan met het geld van donateurs. Gelden die niet direct beschikbaar hoeven te zijn, worden op spaarrekeningen gezet. Hoewel het geld direct weer beschikbaar is, staat hier tegenover dat dit met de huidige rentetarieven zo goed als geen inkomsten oplevert. In 2019 waren de rente-inkomsten nog wel positief.

Percentage Fondsenwerving

In het kader van onze CBF-erkenning is de gewenste verhouding bepaald voor de kosten die we maken om onze baten te werven, ten opzichte van de totale baten. Deze kosten mogen over de afgelopen drie jaren gemiddeld niet hoger zijn dan 25% van de baten. In 2019 was ons begrote percentage 19,3%. Het daadwerkelijke percentage is uitgekomen op 19,7%.

1.6 Extern toezicht

CBF-Keurmerk

De Hersenstichting voert het CBF-Keurmerk en voldoet aan de hoogste categorie van de erkenningsregeling. Jaarlijks toetst het CBF of goede doelen met het keurmerk het gedoneerde geld besteden in overeenstemming met beleid en (statutaire) doelstelling van dat goede doel. Alleen organisaties die professioneel werken, op een verantwoorde manier geld inzamelen en zorgvuldig omgaan met het geschonken geld krijgen het keurmerk.

2. Onze activiteiten in 2019

De Hersenstichting heeft haar twee doelen – minder sterfte en ziektelast en (h)erkenning van hersenaandoeningen – uitgewerkt in vijf resultaatgebieden. In onderstaande illustratie staat de verdeling van middelen vermeld.

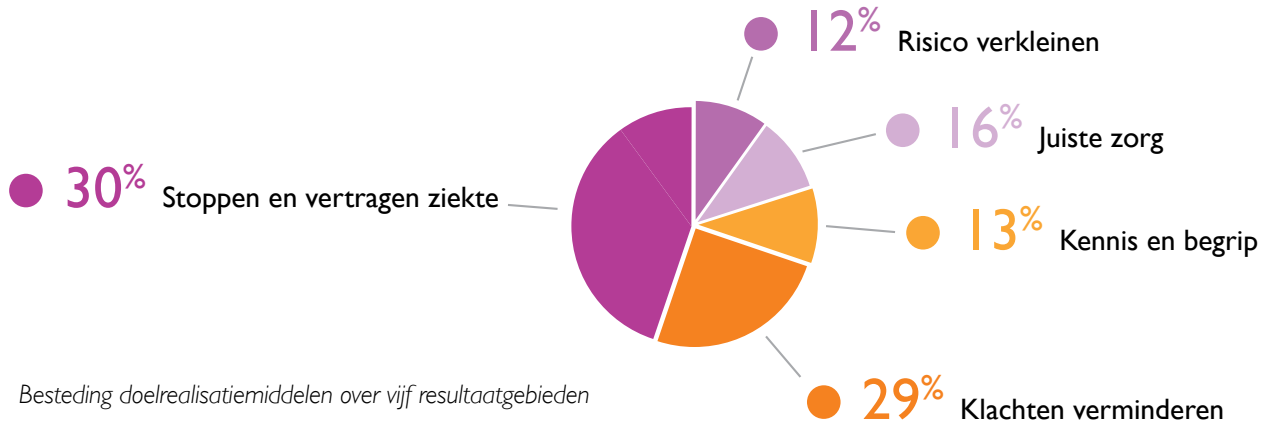

Besteding doelrealisatiemiddelen over vijf resultaatgebieden

2.1 Stoppen en vertragen

Voor veel hersenaandoeningen bestaan er nog geen behandelingen die het ziekteproces stoppen of vertragen.

Voor dit resultaatgebied zetten we vooral in op onderzoeks- en ontwikkelprojecten en op samenwerking met private partijen met als doel interventies dichterbij de patiënt te brengen. We focussen op die aandoeningen waarvoor de kans groot is dat de behandeling de aandoening vertraagt of stopt én op projecten waarin interventies voor de eerste keer op hun werkzaamheid bij mensen worden onderzocht.

Toekenningen 'Ziektemodificerende behandelingen'
In 2019 heeft de Hersenstichting € 1.700.000 toegekend aan drie projecten die door middel van ingrijpen op het ziektemechanisme kunnen leiden tot behandelingen die in de toekomst bij zullen dragen aan het vertragen of stoppen van hersenaandoeningen.

- *Guanabenz als behandeling voor vanishing white matter (VWM)*
  VWM is een erfelijke, fatale ziekte die al op kinderleeftijd tot uiting komt. De ziekte wordt veroorzaakt door een defect in het gen eIF2B. Dit gen is belangrijk voor de verdediging van cellen tegen stress, zoals koorts. Guanabenz, een bestaand middel tegen hoge bloeddruk, lijkt cel-stress te reduceren en kan mogelijk VWM gunstig beïnvloeden of zelfs afremmen. In huidig onderzoek wordt het effect van dit middel in de doelgroep bestudeerd.
- *Jeugdtrauma in behandelingresistente depressie*
  Jeugdtrauma zorgt dat depressies zwaarder zijn, vaker terugkomen en lastig te behandelen zijn. Een grote groep patiënten heeft deze vorm van depressie (25%). Voor hen is er geen goede behandeling. In de huidige studie wordt een nieuwe depressiebehandeling onderzocht die gericht de gevolgen van jeugdtrauma op volwassen leeftijd tegengaat. Dit gebeurt met een bestaand medicijn dat het stresseiwit GR blokkeert en het stresssysteem 'reset'.

- *Antibioticum tegen secundaire ontstekingsreactie na hersenschade*
  Hersenschade wordt dagen na een ongeluk groter door een ontstekingsreactie in de hersenen. Deze reactie zorgt voor zwelling en inklemming van de hersenen. Het complementsysteem, deel van het afweersysteem, start deze reactie. Door een bestaand antibioticum kan dit complementsysteem mogelijk geremd worden. In dit onderzoek wordt het effect van dit middel onderzocht door de ontstekingsremming te vergelijken met de standaardzorg. Hierdoor zou hersenschade beperkter kunnen blijven.

Toekenningen bestemmingsgiften

In totaal is er ruim € 580.000 toegekend door de Hersenstichting aan vier projecten die mogelijk zijn gemaakt doordat donateurs geld geschonken hebben aan de Hersenstichting voor onderzoek naar een specifieke aandoening.

- Vanuit een geoormerkte gift bestemd voor onderzoek naar Alzheimer is € 200.000 geschonken aan onderzoek naar de betrokkenheid van cellulair vettransport bij alzheimer.
- Vanuit de nalatenschap van het Coby van Nieuwkerk fonds is ruim € 188.000 toegekend aan onderzoek naar de cellulaire opruimmechanismen in frontotemporale dementie om een beter begrip te krijgen van het ziektemechanisme.
- Vanuit stichting Chanrone en het de Vos-Thijssen Brothers & Sisters Fonds is € 75.000 toegekend aan cellulair onderzoek in glioblastomen. Op dit moment is nog onvoldoende bekend over het ziektemechanisme, waardoor er nog geen ziektemodificerende oplossingen in het verschiet liggen.
- In samenwerking met MS Research is vanuit een nalatenschap in totaal € 235.750 toegekend aan onderzoek naar de dosering van natulizumab in multipele sclerosis. Gepersonaliseerde dosering leidt tot een betere behandeling voor individuele patiënten; minder intensief en met minder bijwerkingen.

EU Flagship Human Brain Project

Het Human Brain Project (HBP) is een van de Future Emerging Technologies Flagships. Dit zijn visionaire, wetenschappelijke, grootschalige onderzoeksinitiatieven die een grote wetenschappelijke en technische uitdaging adresseren. Het Human Brain Project wordt gefinancierd vanuit de Europese Unie. Het doel is om alle bestaande kennis over het brein samen te brengen en het brein stukje bij beetje te reconstrueren via modellen en simulaties op een supercomputer. Met behulp van deze modellen kunnen nieuwe inzichten in het brein en hersenziekten worden verworven en nieuwe computer- en roboticatechnologieën ontwikkeld worden.

De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) heeft in samenwerking met ZonMw een financiële bijdrage van in totaal € 750.000 geleverd aan het Human Brain Project (HBP). Met een aanvullende bijdrage van € 30.000 heeft de Hersenstichting de toekenning van een extra Nederlands onderzoeksproject mogelijk gemaakt. De Hersenstichting heeft zich specifiek verbonden aan het project *'The "Motor-way" to Decision Making: how the motor system drives cue-triggered decisions'* van Prof. dr. Giuseppe di Pellegrino (University of Bologna, ITA) en de Nederlandse PI Prof. dr. Valerie Gazzola (NIN).

Toekenning programma Translationeel Onderzoek 2

In 2018 heeft de Hersenstichting € 450.000 bijgedragen aan het programma Translationeel Onderzoek 2 van ZonMw. Dit programma richt zich op interventies waarbij een brug wordt geslagen tussen het onderzoek in een laboratorium en de behandeling van patiënten in het ziekenhuis. Voor de volgende toegekende projecten in dit programma is de Hersenstichting co-financier:

- *Fase II studie voor dieet met medisch doeleinde in Pantothenate Kinase Associated Neurodegeneration (PKAN)*
- *Fase II studie voor roflumilast bij patiënten met mild coginitive impairment MCI*
- *Eerste therapeutische trial voor deferiprone als behandeling in Pelizaeus-Merzbacher*
- *Antibiotica tegen amyloïde angiopathie*
  Zowel de Hersenstichting als ZonMw heeft in 2019 € 150.000 bijgedragen aan het onderzoek. Bij de Hersenstichting komt de toekenning uit het Van der Meulen-van Son Fonds, dat speciaal is opgericht vanuit een nalatenschap om dit type onderzoek te financieren. Het doel van het toegekende project is om te onderzoeken of het antibioticum minocycline ontstekings- en andere vaatwandreacties in de hersenen kan remmen bij zowel de Katwijkse ziekte als de niet-erfelijke sporadische vorm van cerebrale amyloïde angiopathie.

Afgeronde projecten

In 2019 zijn ook vier projecten afgerond, waaronder onder meer:

- *SCA-1-therapie gericht op ataxine-1 in een patiëntspecifiek model*

Het doel van dit project was om drie verschillende strategieën te ontwikkelen die de toxiciteit van het mutante ataxine-1-eiwit kunnen wegnemen of verminderen en deze strategieën te testen in een patiëntspecifiek neuronaal celmodel. Twee mogelijke AON-therapieën zijn geïdentificeerd. Dit onderzoek was gesubsidieerd vanuit een bestemmingsgift en heeft een impuls gegeven aan een vervolgonderzoek van € 1.500.000 vanuit ZonMw. Met deze beurs wordt verder gewerkt aan deze ziektemodificerende therapie voor SCA-1 met als doel dit naar een klinische setting te kunnen brengen.

2.2 Klachten verminderen en/of het functioneren verbeteren

Veel hersenaandoeningen kunnen nog niet worden genezen. Daardoor moeten patiënten leren omgaan met de zichtbare en onzichtbare gevolgen van de hersenaandoening. De beste zorg bestaat dan uit het verminderen van symptomen en het bevorderen van herstel of compensatie van verloren of aangetaste functies en vaardigheden.

De Hersenstichting zet voor dit resultaatgebied in op onderzoeks- en ontwikkelprojecten voor (nieuwe) behandelingen, of bestaande werkzame interventies voor andere hersenaandoeningen. Ook zetten we in op implementatieprojecten en samenwerkingsverbanden om deze ook bij de patiënt te krijgen.

Toekenningen

In 2019 heeft de Hersenstichting € 1.960.505 toegekend aan zes projecten gericht op de ontwikkeling en de werkzaamheid van interventies voor neuropsychologische gevolgen door een hersenaandoening. Deze interventies hebben een aandoeningoverstijgend karakter en worden bestudeerd in meer dan één patiëntenpopulatie. Hierdoor bewerkstelligt de Hersenstichting meer kruisbestuiving tussen verschillende disciplines, waardoor er meer impact kan worden gemaakt voor een grotere groep mensen. Het betreft de volgende projecten:

- *Transcraniële stimulatie bij aandoeningen aan de kleine hersenen om de cognitieve en affectieve symptomen te reduceren*
  80% van de mensen die lijden aan een cerebellaire aandoening worden, naast beweegproblemen, ook aangedaan met het cerebellair cognitief affectief syndroom. Zij ervaren cognitieve en emotionele klachten. Middels externe elektrische stimulatie op de schedel willen de onderzoekers inzichtelijk krijgen of zij deze klachten snel en significant kunnen verlichten.
- *Vermoeidheid na een beroerte of traumatisch hersenletsel*
  Een zeer veelvoorkomend restverschijnsel na een beroerte of traumatisch hersenletsel is vermoeidheid. Hierdoor kan deelnemen aan de maatschappij bemoeilijkt worden. In dit onderzoek houden patiënten via een digitale dagboekapp hun activiteiten en vermoeidheid bij. Vervolgens wordt voor de patiënt inzichtelijk gemaakt op welke momenten de vermoeidheid het hoogst was, wordt er wekelijks samen met een psycholoog geëvalueerd en worden er persoonlijke copingstrategieën ontwikkeld.
- *Slapend angst verlichten*
  Slaap speelt een heel belangrijke rol in het verwerken van gebeurtenissen en emoties. Mensen met een angstgerelateerde stoornis hebben vaker last van slapeloosheid, wat angstklachten kan verergeren. Deze patiënten krijgen slaapmiddelen om toch te kunnen slapen en worden hiervan afhankelijk. Een alternatief hiervoor is cognitieve gedragstherapie. Deze therapie is effectief in de algemene populatie. In huidig onderzoek wordt de effectiviteit voor patiënten met angstgerelateerde stoornis bestudeerd.
- *Sociale cognitie en sociaal gedrag verbeteren na hersenschade*
  Door hersenschade kunnen stoornissen in sociale cognitie ontstaan; hierbij hebben patiënten moeite te begrijpen wat anderen denken en voelen, en daar op een passende manier op te reageren. Dit kan leiden tot problemen op het gebied van relaties en werk. Voor patiënten met traumatisch hersenletsel is al een succesvolle behandeling (T-ScEmo) beschikbaar; in huidige studie wordt onderzocht of deze ook werkzaam is bij drie andere patiëntengroepen (tumoren, beroerte en MS).
- *Cognitieve gevolgen verbeteren bij partieel herstelde depressie*
  Nadat een depressie deels hersteld is, blijven vaak nog voor langere tijd cognitieve klachten bestaan. Deze klachten vergroten de kans op terugval. Neurocognitieve remediatietherapie (NCRT) is een behandeling die op grote schaal wordt toegepast om cognitieve problemen bij verschillende aandoeningen te verminderen. In het huidige project wordt onderzocht of een digitale variant van deze therapie bovenop cognitieve gedragstherapie tegen depressie het herstel bevordert en kans op terugval vermindert.
- *Verbeteren van planningsvaardigheden en geheugen bij patiënten met parkinson*
  Personen met de ziekte van Parkinson ervaren vaak problemen met planningsvaardigheden en het geheugen. Deze cognitieve gevolgen van de ziekte zorgen voor problemen in alledaagse activiteiten. Deze problemen komen ook voor bij veel andere patiën-

tenpopulaties, zoals bij hersenletsel. Daar worden de trainingen foutloos leren en goalmanagementtraining bij ingezet. In huidig onderzoek wordt de effectiviteit van deze training bij mensen met de ziekte van Parkinson bestudeerd.

'Ik ben er trots op dat ik mag werken bij de Hersenstichting. Een stichting die volop in de maatschappij staat en waar mensen werken die affiniteit hebben met de doelgroep. Wij willen toonaangevend en grensverleggend zijn, en zetten in op aandoeningoverstijgende oplossingen. Ervaringen van de patiënten vinden we belangrijk. Daar word ik wel blij van!'

Els van der Rhee, senior medewerker Doelrealisatie

Afgeronde projecten
Naast de start van zes projecten is er in 2019 ook een project afgerond dat het effect van muziektherapie onderzocht op het sociaal gedrag van kinderen met autisme. Door de positieve uitkomsten wordt verwacht dat deze therapie zal worden opgenomen in het register van effectieve therapieën door het Jeugdinstituut.

Programma 'Gewoon Bijzonder'
Dit programma is een gezamenlijk initiatief van het ZonMw-programma Gewoon Bijzonder en de Hersenstichting. Door de krachten te bundelen hopen we meer en relevanter onderzoek te kunnen financieren dat bijdraagt aan een betere kwaliteit van leven voor mensen met niet-aangeboren hersenletsel en een langdurig of zorgintensief traject.
Hiervoor is een totaal van € 1.500.000 beschikbaar gesteld, waarvan de Hersenstichting € 300.000 bijdraagt.

Deelname Kennissynthese Vermoeidheid – SGF
Met een aantal fondsen binnen de SGF en ZonMW is het plan ontstaan om een kennissynthese uit te laten voeren over vermoeidheid bij mensen met een chronische ziekte. Ernstige vermoeidheid is voor veel patiënten met een chronische ziekte een dagelijkse realiteit. Zonder ingrijpen wordt die vermoeidheid vaak na verloop van jaren steeds erger. Er is echter nog weinig inzicht in de onderliggende (systemische) oorzaken en de (beste) behandeling van vermoeidheid. Het doel van deze kennissynthese is te komen tot bepaling van een gezamenlijke, systematische aanpak van vermoeidheid bij chronische ziekten. De totale kosten voor het uitvoeren van de kennissynthese bedragen € 75.000. Door deelname van negen gezondheidsfondsen en ZonMw zijn de kosten voor de Hersenstichting € 7.500.

2.3 Risico's verkleinen

Leefstijlinterventies kunnen het risico op een aantal hersenaandoeningen verkleinen.

Voorlichting over het gezond houden van de hersenen blijft een belangrijke taak voor de Hersenstichting. Als er nog interventies ontbreken, zullen we de ontwikkeling hiervan stimuleren. Voor dit resultaatgebied zoeken we samenwerking met andere organisaties om zo onze communicatieboodschap beter te verspreiden.

Vitaal Goud

In 2018 organiseerden we de Hersenstichting Challenge, met als doel tot een leefstijltool te komen om gezond gedrag te bevorderen en vol te houden. In 2019 hebben we grondiger verkend in hoeverre het winnende project realistisch en van toegevoegde waarde is. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in de oprichting van een nieuw samenwerkingsverband van partners die zich op verschillende wijzen richten op de 50+ doelgroep. Deze partners zijn Klup, Sociaal Goud en Leyden Academy. Onder de noemer Vitaal Goud zullen zij in 2020 in opdracht van de Hersenstichting evenementen organiseren en voorlichtende activiteiten toevoegen aan bestaande evenementen om (het belang van) hersengezondheid nader onder de aandacht brengen.

Allianties Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF)

In 2019 zijn verkennende gesprekken over de rol van de Hersenstichting in het programma SGF Gezonde Generatie gehouden. De Hersenstichting zet samen met MIND in op een – in 2020 op te richten – alliantie rondom mentale gezondheid bij jongeren. Tevens zal de Hersenstichting als expertpartner aansluiten bij de Alliantie rondom Alcohol.

Literatuuronderzoek determinanten

In 2017 heeft de Hersenstichting een subsidie toegekend aan een consortium van drie partijen (VU, VUmc/GGZ InGeest en Erasmus MC). Het onderzoek betrof een systematische literatuurstudie met als doel: (1) te verhelderen welke specifieke leefstijlfactoren (te weten slaap, bewegen en eenzaamheid) gerelateerd zijn aan het risico op het ontstaan van depressie, dementie en beroerte in observationele longitudinale studies, en (2) te verhelderen wat het effect van interventies gericht op leefstijlveranderingen is op het ontstaan van depressie, dementie en beroerte in experimentele studies. In 2019 is dit onderzoek afgerond. De eerste resultaten laten zien dat er weliswaar verbanden bestaan tussen de verschillende leefstijlfactoren en de onderzochte aandoeningen, maar dat het op basis van de beschikbare studies niet mogelijk is om causale verbanden aan te tonen. Tijdens een expertmeeting kreeg de Hersenstichting het advies om zich in individuele communicatie meer te richten op het verbeteren van de hersengezondheid en niet zozeer op het voorkomen van aandoeningen. Dit nemen we mee in onze voorlichtingsboodschap. Daarnaast werd er geadviseerd om een literatuuronderzoek naar observationele studies uit te laten voeren.

Ommetje

Heel Nederland zit, en vaak te veel. Een slechte gewoonte waar ook veel werkende Nederlanders zich schuldig aan maken. Dat moet anders. Daarom heeft de Hersenstichting in 2019 Ommetje ontwikkeld, een bewustwordingscampagne en een app waarmee werknemers onder begeleiding van prof. dr. Erik Scherder worden gestimuleerd elke dag een ommetje te lopen. Zo vergroten ze hun eigen hersengezondheid en – door een financiële bijdrage van de werkgever voor deelname aan de campagne – die van heel Nederland. Begin 2020 start een pilot met enkele organisaties waarna bij succes de app door heel Nederland kan worden gebruikt.

Samenwerking rondom slaap

Slaap is een van de onderwerpen waar we ons vanuit Risico Verkleinen voor inzetten. Enerzijds is dit nog een onderschatte leefstijlfactor, waar op kennis, houding en gedrag nog veel winst te behalen is. Anderzijds neemt de maatschappelijke belangstelling voor het onderwerp toe en zijn er steeds meer spelers die zich hiermee bezighouden. Samenwerking is dan ook belangrijk en stond centraal dit jaar. In 2019 hebben we ons verder verdiept in onze doelgroepen en het slaapgedrag dat zij vertonen. We hebben onder volwassenen een enquêtestudie laten uitvoeren, waaruit blijkt dat kennis over slaapgedrag groot is, maar dat bijna niemand daar naar handelt. Voor deze groep hebben we een slaapplatform ontwikkeld, dat in de eerste helft van 2020 wordt gelanceerd. Samen met TeamAlert en IKEA hebben we meer inzicht gekregen in het slaapgedrag van pubers, wat als aanzet diende voor een samenwerking in de vorm van een Slaapchallenge (#IkSlaap) die in maart 2020 wordt uitgevoerd. IKEA heeft hier € 30.000 aan bijgedragen. De bestaande interventie op slaap voor jongeren, het lespakket Charge Your Brainzzz, is geëvalueerd. Uit de resultaten bleek dat het lespakket een positief effect had op kennis en houding van de scholieren, maar niet op gedrag. In 2019 hebben we cofinanciering toegezegd in een groot project, waarin dit lespakket verder uitgebouwd wordt tot een brede slaapinterventie voor jongeren. De Hersenstichting heeft € 50.000 bijgedragen aan de totale kosten van € 450.000.

Slaapstraat

In 2017 is in Utrecht de Slaapstraat ontwikkeld. Dit zorgprogramma heeft als doel huisartsen meer bewustzijn, kennis en tools te geven over het herkennen en erkennen van slaapproblemen. In 2018 is hier een vervolg aan gegeven door in zes regio's een proef te starten. In een evaluatieonderzoek zijn de gebruiksvriendelijkheid en effectiviteit van het zorgprogramma en de werkzame elementen vastgesteld.
De voorlopige resultaten laten zien dat de kennis over slaap onder huisartsen is toegenomen. Verder zijn de huisartsen blij dat ze een alternatief hebben voor slaapmedicatie en wordt er daadwerkelijk minder slaapmedicatie voorgeschreven. Patiënten voelen zich meer erkend. Wel ontbreekt er nog een goede aansluiting op een passende behandeling. In 2020 zullen we onderzoeken of en welke rol de Hersenstichting hierbij kan spelen.

Fitte Brein-bijeenkomsten en webinars

De Hersenstichting is een van de vaste partners van Het Fitte Brein. Met deze serie gratis publieksevents in theaters en online willen wij zo laagdrempelig mogelijk voorlichting geven. In 2019 zijn er twee theateredities geweest waarvan de editie in het RAI Theater in Amsterdam met 1750 aanwezigen de grootste ooit was. In korte lezingen gaven oud-schaatser Ard Schenk, prof. dr. Dick Swaab en prof. dr. Erik Scherder vanuit hun eigen perspectief informatie over de hersenen en de positieve invloed van bewegen op de hersenen. Ook onze ambassadeur en ervaringsdeskundige Willem Philipsen vertelde over zijn ervaringen na zijn herseninfarct. Het Fitte Brein heeft in 2019 ook online lezingen (webinars) uitgezonden over het puberbrein en over het effect van mindfulness op de hersenen. Net als bij de theatereditie is het webinar wetenschappelijk van aard en bevat het voorbeelden en tips die iedereen in zijn dagelijks leven kan toepassen.

Bijdrage grote consortia

Tevens heeft de Hersenstichting € 100.000 cofinancieringring toegekend aan het BioClock-project van het Leids Universitair Medisch Centrum, onder voorwaarde dat dit project binnen de ronde van nationale Wetenschapsagenda wordt toegekend. De uitslag hiervan volgt medio 2020. Het BioClock-project onderzoekt in welke mate interventies, gericht op de biologische klok, de slaap kunnen verbeteren. Bijvoorbeeld interventies bij mensen die wisseldiensten draaien, of bij kinderen die op de Intensive Care liggen.

Toekenning PPS-gelden aan ontwikkeling platform voor slaapinterventies

De Hersenstichting heeft vanuit Health-Holland PPS-gelden ter beschikking die zij kan inzetten voor publiek-private samenwerkingsprojecten. In 2019 is € 190.000 ingezet voor het project 'Structured knowledge assessment to bridge big data with personalized sleep support'. Momenteel heeft maar een beperkt percentage van de mensen met slaapklachten baat bij de bestaande slaapinterventies. Het project richt zich op het onderzoeken van de werking van slaapinterventies voor verschillende groepen, om uiteindelijk tot meer gepersonaliseerde slaapinterventies te komen. Naast de inzet van PPS-middelen heeft de Hersenstichting in dit project een cofinanciering van € 47.475 toegekend.

2.4 Kennis en begrip

Hersenaandoeningen hebben een enorme impact op de patiënt én op de omgeving. De omgeving heeft vaak nog onvoldoende kennis van en begrip voor de zichtbare en onzichtbare gevolgen van hersenaandoeningen.

Voor dit resultaatgebied zetten we vooral in op voorlichting en public relations. De Hersenstichting is in Nederland dé plek voor informatie over hersenaandoeningen en hersengezondheid. We blijven aan onze kennisbasis bouwen en hebben een Infolijn waar mensen vragen kunnen stellen.

Infolijn

Wetenschappelijk juiste informatie en een luisterend oor zijn cruciaal voor patiënten, hun omgeving en voor professionals. De Infolijn van de Hersenstichting is ook in 2019 vaak benaderd. In totaal is 1856 keer contact opgenomen via de mail, telefoon of sociale media. De meeste vragen die bij de Infolijn binnen zijn gekomen gingen over niet-aangeboren hersenletsel (441), hersenbloeding/herseninfarct (250), informatie over en preventie van hersenaandoeningen (185), klachten waarvoor nog geen diagnose is gesteld (158) en dementie (128).

De complexiteit en diversiteit van de vragen nemen toe. Door de berichtgeving in de media over behandeling van hersenschuddingen in de VS kregen we daar veel vragen over (Cognitive FX in Utah). Professionals weten ons steeds vaker te vinden en willen graag dat de Infolijn meedenkt in/over inhoudelijke kwesties. Bellers vragen ook vaak aandacht voor hun situatie, bijvoorbeeld niet-aangeboren hersenletsel bij slachtoffers van huiselijk geweld wat vaak niet (h)erkend wordt. Mensen met aangeboren hersenletsel dat is ontstaan rond de geboorte en in het eerste levensjaar geven aan tussen wal en schip te vallen door gebrek aan erkenning en gebrek aan een diagnose. Het grootste deel

van de vraagstellers was zelf patiënt (39%), gevolgd door familie en naaste omgeving (23%).

Groepsvoorlichting

We verzorgden in 2019 landelijk 100 lezingen over de hersenen en verschillende hersenaandoeningen. De lezingen zijn bedoeld voor algemeen publiek en worden aangevraagd door bijvoorbeeld bibliotheken, vrouwenverenigingen, ouderenbonden, EHBO-verenigingen en scholen. 'Hoe houd ik mijn hersenen gezond', 'Geheugen en vergeten' en 'Hersenletsel en de gevolgen' zijn populaire onderwerpen.

Voorlichtingsteksten

De Hersenstichting geeft via verschillende kanalen voorlichting over gezonde hersenen en hersenaandoeningen. In 2019 zijn bijna 70.000 voorlichtingsmaterialen bij ons afgenomen. De informatie stemmen we zo goed mogelijk af op de behoeften van de doelgroepen. Hiertoe is in 2019 een behoefteonderzoek uitgevoerd onder patiënten, naasten, zorgprofessionals en algemeen publiek. De *customer journeys en customer* jobs – ofwel de problemen die onze doelgroepen willen oplossen en de manier waarop ze dit (willen) doen – zijn in kaart gebracht. In alle voorlichtingsteksten wordt per aandoening met concrete voorbeelden informatie verstrekt over onder meer het toekomstperspectief en worden concrete tips gegeven hoe om te gaan met een hersenaandoening.

Er is een online productie- en redactieplatform ingericht en er is een systematische werkwijze ontwikkeld om op uniforme wijze bronbestanden, webteksten en brochures te ontwikkelen. Doordat de inhoud van alle teksten in samenwerking met experts tot stand komt, voldoet deze aan de actuele stand van wetenschap en praktijk. Daarnaast geven ervaringsdeskundigen en naasten feedback op de relevantie en leesbaarheid.

Inmiddels zijn de meest bezochte webpagina's over hersenaandoeningen herschreven en zijn webteksten ontwikkeld, die aandoeningoverstijgende gevolgen als vermoeidheid, gedragsverandering en overprikkeling toelichten. Dit draagt bij aan het herkennen en erkennen van eenieder wiens leven door een hersenaandoening op zijn kop staat.

Cijfers hersenaandoeningen

De Hersenstichting ziet het onder meer als haar taak om herkenning en erkenning in de maatschappij te genereren over hersenaandoeningen. In diverse publicaties van de Hersenstichting, zoals persberichten, artikelen en op www.hersenstichting.nl worden – naast inhoudelijke informatie – cijfers met betrekking tot incidentie, prevalentie, sterfte of ziektelast met betrekking tot hersenaandoeningen gecommuniceerd. In 2019 heeft het RIVM in opdracht van de Hersenstichting trendscenario's uitgewerkt van die hersenaandoeningen die zijn meegenomen in de Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018. Dankzij deze trendcijfers weten we waar de maatschappelijke opgaven liggen ten aanzien van hersenaandoeningen; zonder interventie stevenen we af op een forse stijging in het aantal patiënten met dementie, parkinson en beroerte. Dit betekent dat er in de toekomst dus veel meer mensen leven met (de gevolgen van) een hersenaandoening; niet alleen patiënten, ook naasten.

'Al sinds 1994 werk ik bij de Hersenstichting. Het geeft me veel voldoening om bellers te helpen bij hun zoektocht naar een diagnose, een gespecialiseerde behandeling of lotgenotencontact. Fijn ook om zo met de Infolijn te kunnen bijdragen aan meer herkenning en erkenning van mensen met een hersenaandoening.'

Irene Broer, medewerker Infolijn

2.5 Juiste zorg

Goede zorg is voor alle mensen met een hersenaandoening van groot belang en helaas niet altijd vanzelfsprekend. Als de gevolgen op het gebied van bijvoorbeeld cognitie, communicatie en gedrag niet worden herkend, krijgt de patiënt niet de juiste zorg.

Dit betekent dat we voor dit resultaatgebied vooral zullen inzetten op voorlichting en samenwerking met en tussen zorgprofessionals. Tijdige diagnostiek van de hersenaandoening én van (on)zichtbare gevolgen is speerpunt, zodat voorkomen wordt dat mensen lang met klachten rondlopen en steeds verwezen worden naar niet passende zorg.

Langdurige bewustzijnsstoornissen na coma (LBS)

Langdurige bewustzijnsstoornissen behoren tot de slechtst mogelijke uitkomsten van niet-aangeboren hersenletsel. De Hersenstichting heeft in 2018 het rapport *'Naar meer bewustzijn - passende zorg voor mensen met langdurige bewustzijnsstoornissen'* uitgebracht. In het rapport wordt beschreven wat op dit moment, volgens de stand van de wetenschap en praktijk, de best mogelijke zorg en behandeling zijn voor mensen met een bewustzijnsstoornis. In het rapport staan ook voor het eerst alle knelpunten rond de zorg voor deze groep patiënten beschreven. Het rapport bevat een aantal nijpende knelpunten die snel aangepakt moeten worden.

In 2019 zijn twee subsidies verleend om deze knelpunten aan te pakken:

A. Opzetten ketenzorg voor mensen met langdurige bewustzijnstoornissen na coma

De Hersenstichting heeft € 300.000 toegekend aan het Radboudumc voor het Expertisenetwerk Ernstig Niet-aangeboren hersenletsel na coma. EENnacoma is een samenwerkingsverband van instellingen die zorg leveren aan patiënten met ernstig niet-aangeboren hersenletsel en de onderzoeksgroep Niemand tussen Wal en Schip van de afdeling Eerstelijnsgeneeskunde van het Radboudumc. Het hoofddoel van EENnacoma is het verbeteren van de zorg voor mensen met ernstig niet-aangeboren hersenletsel.

Het belangrijkste probleem is dat er geen sluitende, samenhangende zorgketen is met passende behandeling en zorg voor mensen met LBS en hun naasten. Deze groep vereist hoog-complexe expertise, maar door de zeldzaamheid kunnen weinigen dat ontwikkelen. Er moet systematische, op elkaar afgestemde registratie van gegevens plaatsvinden en ketenregie worden ontwikkeld zodat de juiste patiënt op het juiste moment voor de juiste behandeling op de juiste plaats is.

Dit willen de onderzoekers bereiken door het realiseren van een mobiel expertteam voor diagnostiek, verwijzing en advies, met een eigen diagnostisch protocol en multidisciplinaire besprekingen. Dat doen ze in samenhang met de ontwikkeling van een centraal diagnostisch centrum voor aanvullende technische diagnostiek.

B. Meten in de keten voor mensen met LBS

De Hersenstichting heeft € 500.000 toegekend aan het Radboudumc voor een onderzoek door het expertisenetwerk EENnacoma.

Volwassenen met een langdurige bewustzijnsstoornis (LBS) door niet-aangeboren hersenletsel kregen in ons land tot voor kort geen passende zorg. Vanaf 2019 wordt Vroege Intensieve Neurorevalidatie (VIN) ook aan deze groep geboden, zo nodig gevolgd door Langdurige Intensieve Neurorevalidatie (LIN). Binnen de zich ontwikkelende LBS-ketenzorg kunnen nu de wetenschappelijke vragen t.a.v. het beloop van LBS worden beantwoord die ertoe doen voor patiënten, naasten, hulpverleners en beleidsmakers. Dit onderzoek leidt tot kennis over de impact van LBS op patiënten, naasten en zorgverleners met als doel de zorg en ondersteuning voor deze drie doelgroepen te optimaliseren.

(On)zichtbare gevolgen van hersenaandoeningen: een longitudinale studie in de Nederlandse huisartsenpraktijk

Hersenaandoeningen hebben een grote impact op patiënten, zowel op korte als op lange termijn. De 'juiste zorg op het juiste moment' is een belangrijk speerpunt van de Hersenstichting. Om hieraan te kunnen voldoen moet bekend zijn met welke problemen en klachten patiënten met een hersenaandoening naar de huisarts gaan. Hiervan wordt een vrij volledig beeld geschetst door het Nivel, dat hier in opdracht van de Hersenstichting onderzoek naar deed.

Voor vijf hersenaandoeningen – CVA/TIA, dementie, depressie, de ziekte van Parkinson en traumatisch hersenletsel – zijn de klachten in kaart gebracht waarmee patiënten tot vijf jaar na de diagnose vaker naar de huisartsenpraktijk gaan dan patiënten zonder deze aandoeningen. Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat het aantal zorgvragen en de problemen groot blijven. Patiënten met hersenaandoeningen hebben tot vijf jaar na diagnose diverse problemen en klachten die uiteenlopen van neurologische problemen, infecties, algehele achteruitgang, hoge bloeddruk en bewegingsstoornissen tot verzoeken voor een gesprek over euthanasie. Algehele achteruitgang is een probleem waarmee zij vaker bij de huisartsenpraktijk komen dan andere patiënten, evenals letsel door een ongeval, geheugenstoornis en andere organische psychoses

Het onderzoek is een goede voorstudie die aanknopingspunten geeft voor gesprekken met zorgprofessionals in de eerste lijn.

Voorlichtende campagne voor zorgprofessionals 'Leg de Link met hersenletsel'

De Hersenstichting heeft € 100.000 toegekend aan de Hersenletsel Alliantie voor het ontwikkelen van een voorlichtende campagne voor zorgprofessionals.
Leg de Link is een campagne die ervoor zorgt dat hersenletsel eerder en beter (h)erkend wordt door huisartsen, praktijkondersteuners, wijkteams, eerstelijns zorgverleners en andere hulpverleners. Mensen met hersenletsel en hun naasten moeten nu vaak lang zoeken naar erkenning en hulp. Dat verandert als meer professionals weten wat de gevolgen van hersenletsel kunnen zijn en waar goede hulp te vinden is.

Met deze subsidie maakt de Hersenstichting mogelijk dat de Hersenletsel Alliantie bewustwording over de gevolgen van hersenaandoeningen creëert onder zorgprofessionals.

Minicolleges Eric Scherder

Prof. dr. Erik Scherder heeft, mede mogelijk gemaakt door de Hersenstichting, voor Omroep MAX een serie van 20 minicolleges opgenomen over de werking van ons brein. In deze colleges van ongeveer 15 minuten vertelt hij over hoe de verschillende delen van ons brein werken. Hij legt uit welke functies horen bij de verschillende delen van de hersenen en welk effect je leefstijl op de ontwikkeling van de hersenen kan hebben.

De colleges zijn speciaal bedoeld voor vrijwilligers, verzorgenden en verpleegkundigen én voor iedereen die geïnteresseerd is. Bij de reeks staat online een begrippenlijst per aflevering met uitleg van de termen die Scherder gebruikt. Daarmee is de reeks voor iedereen begrijpelijk en toegankelijk.

Congressen

De Hersenstichting is ieder jaar aanwezig op een aantal congressen voor zorgprofessionals.
In 2019 heeft de Hersenstichting voor het 12e jaar haar naam verbonden en bijgedragen aan de organisatie van het Hersenletsel Congres om gezamenlijk tot een vernieuwend inhoudelijk programma te komen. Vanaf 2020 zal de Hersenletsel Alliantie deze rol van de Hersenstichting overnemen.
Tijdens het sportmedisch Wetenschappelijk Jaar Congres heeft de Hersenstichting twee inhoudelijke workshops georganiseerd rondom het herkennen en erkennen van de gevolgen van een hersenschudding.
Bij het symposium van het Kennisnetwerk CVA Nederland en het Congres van Parkinson Net was de Hersenstichting aanwezig met een stand met diverse brochures en informatie over lopende onderzoeken.

'Zorgverleners werken dagelijks met hart en ziel aan de vaak complexe situaties waarin patiënten verkeren. Zij zijn er om de patiënt de juiste zorg te geven. Als we hersenaandoeningen nog beter signaleren en als we patiënten goed verwijzen, kan veel leed voorkomen worden. Ik vind het heel belangrijk dat de zorgverlener de gevolgen van hersenaandoeningen (h)erkent en iemand kan verwijzen naar de juiste zorg.'

Lumien van der Meer, senior medewerker Doelrealisatie

Hoofdstuk 3. Werving

De Hersenstichting ontvangt het grootste deel van haar inkomsten uit giften van particuliere donateurs. De totale inkomsten uit wervingskanalen eindigden in 2019 een fractie lager (0,4%) dan in 2018, namelijk op ruim 12,7 miljoen euro.

Inkomsten 2015 - 2019 (in x 1000)

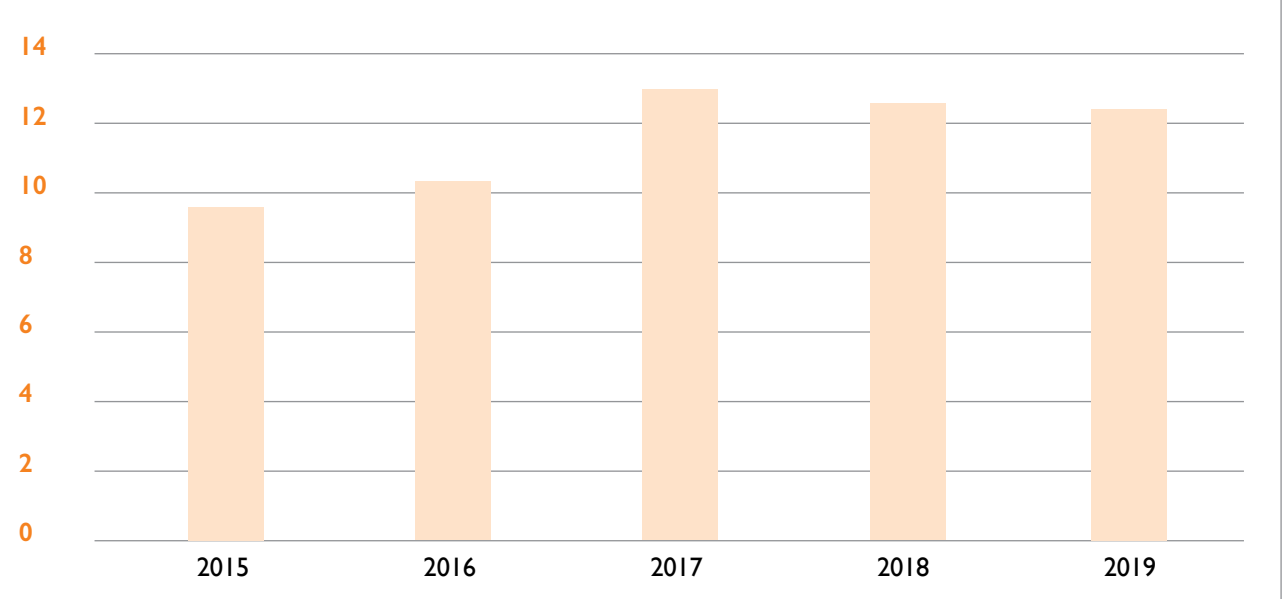

Afbeelding 1: Inkomsten Hersenstichting 2015 – 2019 in miljoenen

Herkomst baten 2019

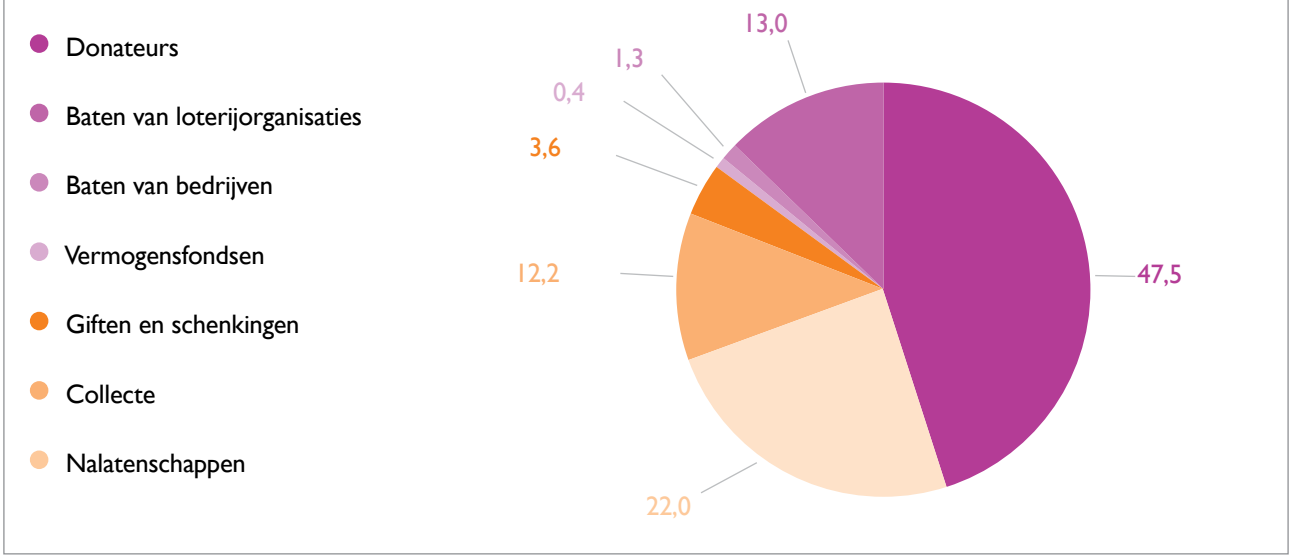

Afbeelding 2: Herkomst van inkomsten 2019 in percentages

3.1 Wervingsbeleid

Relatie met donateurs

Om alles op alles te kunnen zetten voor gezonde hersenen, hebben we ambitieuze doelstellingen voor onze donateurs- en inkomstenwerving geformuleerd. We zetten ons in om die doelstellingen op integere wijze waar te maken. Een goede relatie en regelmatig contact met onze donateurs over hoe we aan onze missie werken staan bij ons centraal.

Zorgvuldigheid en transparantie

De benadering van het publiek met een fondsenwervende vraag vergt zorgvuldigheid en transparantie. Daarom volgen we de gedragscode van onze branchevereniging Goede Doelen Nederland. In ons beleid voor onze deur-aan-deurwerving wordt het publiek respectvol benaderd. De bureaus die voor ons werven, zorgen met een planningstool dat het publiek niet te frequent benaderd wordt.

Daarnaast hebben we het DDMA-keurmerk. Dit keurmerk is een gedragscode die beschrijft hoe we omgaan met de privacygegevens van onze donateurs en vrijwilligers. We verplichten ons om te zorgen voor voldoende beveiliging van de persoonsgegevens die we verwerken, ook als we bij de verwerking een extern bureau inschakelen. Vanzelfsprekend houden we ons aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming.

Service voor donateurs

Ondanks de zorgvuldigheid die we betrachten bij de werving, kunnen we helaas niet garanderen dat alle mensen tevreden zijn over hoe ze zijn benaderd. Op onze website staat de klachtenprocedure en kan men een klacht indienen. De klachten die we ontvangen nemen we serieus en handelen we zo snel en goed mogelijk volgens een vaste procedure af. We waarderen het bijzonder wanneer mensen de moeite nemen om hun ervaringen met ons te delen. Onderwerp, behandeling en acties met betrekking tot klachten worden geregistreerd; in 2019 zijn er 45 klachten ontvangen en afgehandeld.

3.2 Werving van donateurs

Zonder donateurs zou de Hersenstichting niet kunnen bestaan. Naast de aanwas van nieuwe donateurs verliezen we ook elk jaar donateurs. Werving van nieuwe donateurs vindt plaats via verschillende kanalen, onder andere met telemarketing en deur-aan-deurwerving.

Bij telemarketing worden mensen gebeld met de vraag of ze een structureel donateurschap met de Hersenstichting willen aangaan. Doorgaans kennen deze mensen de Hersenstichting al, bijvoorbeeld omdat ze voorlichtingsmateriaal hebben aangevraagd of hebben gereageerd op een mailing via de post. Bij deur-aan-deurwerving maken de wervers van de Hersenstichting gebruik van een tablet met applicatie voor een heldere leidraad om het gesprek aan te gaan.

Een belangrijke bron van inkomsten voor de Hersenstichting zijn onze mailings. Deze versturen we per post naar onze (potentiële) donateurs en relaties. In de mailingbrieven lichten we door ons gesteunde onderzoeken en projecten toe en wordt gevraagd of de ontvanger de Hersenstichting wil (blijven) steunen. In 2019 hebben onze mailings bijna € 1,1 miljoen opgebracht.
Dankzij alle inspanningen groeide onze achterban in 2019 tot bijna 128.000 donateurs, een stijging van 14%. Een resultaat waar we trots op zijn en dankbaar voor zijn.

Dankzij onze donateurs kunnen wij immers werken aan een toekomst zonder hersenaandoeningen.

HersenMagazine

Donateurs die jaarlijks € 25 of méér geven, ontvangen vier keer per jaar ons HersenMagazine. Dit magazine – met steeds een ander thema – geeft actuele informatie over het werk en de projecten van de Hersenstichting, nieuwe ontwikkelingen in wetenschappelijk onderzoek, ervaringsverhalen van patiënten, bijzondere sponsoracties en interessante 'hersenweetjes'. In 2019 werd de bladformule verder verbeterd en gaf de juni-editie ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan naast een terugblik ook een kijkje in de toekomst. Er is veel bereikt op het gebied van hersenonderzoek en -behandelingen, maar er is nog veel werk nodig waardoor het bestaan van de Hersenstichting helaas nog steeds noodzakelijk is. Alle edities van het HersenMagazine in 2019 hadden bij elkaar een oplage van bijna 355.000 stuks.

Geef om je hersenen

Op woensdag 27 maart zond NPO1 het informatieve en fondsenwervende programma Geef om je hersenen uit. In deze 90 minuten durende uitzending sloegen Omroep Max en de Hersenstichting de handen ineen om aandacht te vragen voor hersenonderzoek. Neuropsychologen Erik Scherder, Margriet Sitskoorn en Sybrand van der Werf namen ons mee in hun enthousiasme over de werking van de hersenen. Bekende en onbekende Nederlanders vertelden hun persoonlijke verhaal over hun leven met een hersenaandoening. Artiesten als Willeke Alberti, Ginger en Elske de Wall verzorgden de muzikale invulling. Naar aanleiding van deze uitzending mocht de Hersenstichting ruim 9.000 nieuwe donateurs en donaties verwelkomen.

'Mijn moeder is zestien jaar geleden heel plotseling op 57-jarige leeftijd overleden aan een herseninfarct. Er volgde een heel heftige periode. Met mijn werk als regiovertegenwoordiger draag ik er aan bij dat dit in de toekomst niemand meer hoeft te overkomen. Door geld in te zamelen, kunnen we onderzoeken laten doen. Daardoor is er nu al veel meer mogelijk dan 16 jaar geleden.'

Marrita Paters, regiovertegenwoordiger

3.3 Collecte

De collecte van de Hersenstichting vond plaats van in de laatste week van januari 2019. De opbrengst van de collecte ging dit jaar voor het eerst over de 1,5 miljoen euro en bedroeg € 1.553.810. Dit recordbedrag is wederom een stijging ten opzichte van het jaar ervoor (+4%).

De collecteopbrengst is mede afhankelijk van het aantal collectanten. Vanwege natuurlijke uitval is het belangrijk om elk jaar nieuwe collectanten aan ons te binden. Door wervingsbureaus en een eigen (online) campagne werven we het hele jaar door nieuwe collectanten en proberen we zoveel mogelijk collectanten blijvend aan ons te verbinden. In de collecteweek 2019 zijn maar liefst ruim 19.000 collectanten in heel Nederland langs de deuren gegaan.

Steeds minder mensen hebben contant geld in huis of op zak. Daarom is in 2019 opnieuw getest met een collectebus waar mensen ook kunnen pinnen. Deze bus is ontwikkeld in samenwerking met meerdere goede doelen. Voor de collecte 2020 gaan we over op een bus met QR-code.

3.4 Nalatenschappen

Een groeiend deel van de inkomsten van de Hersenstichting is afkomstig van nalatenschappen en legaten. Het aantal mensen dat bij leven aangeeft de Hersenstichting in het testament te hebben opgenomen neemt toe. Dat geldt ook voor het aantal mensen dat een persoonlijk advies wenst en derhalve contact zoekt met de Hersenstichting. De inkomsten uit nalatenschappen blijven onverminderd hoog en bereikten in 2019 een totaalopbrengst van € 2.799.203.

In 2019 hebben we opnieuw via diverse activiteiten het onderwerp nalaten in het algemeen en aan de Hersenstichting in het bijzonder, onder de aandacht gebracht van een groot publiek. Een deel van deze activiteiten hebben we in samenwerking met Centrum Nalatenschappen uitgevoerd.

Sinds 2017 hebben we een samenwerking met NuNotariaat, een online platform waar gebruikers online hun testament kunnen samenstellen. Daarnaast neemt de Hersenstichting deel aan de landelijke campagne nalaten: Toegift.nl. Met een in 2019 gestarte eigen campagne brengen we onder het motto 'Ook als u er niet meer bent, kunt u er nog voor anderen zijn' de mogelijkheid om na te laten aan de Hersenstichting onder de aandacht. In twee minidocumentaires en commercials vertellen twee erflaters waarom zij de Hersenstichting in hun testament hebben opgenomen.

3.5 Loterijen

De Hersenstichting krijgt elk jaar een vast percentage van de opbrengsten uit de VriendenLoterij. Daarnaast kunnen mensen met loten speciaal en alleen voor de Hersenstichting meespelen. De Hersenstichting ontvangt dan direct de helft van de aankoopprijs per lot. Dit zijn de zogenoemde geoormerkte loten. Deze loten worden geworven via direct mailings en telemarketingcampagnes door de Vriendenloterij. In 2019 steunde de VriendenLoterij de Hersenstichting met € 1.127.956.

De Hersenstichting ontvangt jaarlijks ook een bedrag van de Lotto/Nederlandse Loterij. In 2019 was dit € 516.668.

4.6 Overige inkomsten

Naast de inkomsten uit bijdragen van donateurs ontvangt de Hersenstichting steun op diverse andere manieren. Steeds meer mensen organiseren een sponsoractie. Deze acties variëren van het wandelen van de Nijmeegse Vierdaagse of de Nieuwjaarsduik tot de verkoop van ansichtkaarten. Naast het geld dat hiermee wordt ingezameld, komt onze boodschap ook onder de aandacht van vrienden en familie.

Via een aantal online platforms hebben mensen de mogelijkheid zelf een actie op onze website te plaatsen en geld in te zamelen. Dit jaar heeft dat ruim € 196.000 voor het werk van de Hersenstichting opgeleverd. Daarnaast ontvangt de Hersenstichting ook nog geld via:

- Gelegenheidsgiften: hierbij wordt geld ingezameld tijdens een verjaardag, huwelijksfeest of uitvaartplechtigheid ingezameld.
- Periodieke schenking: hiermee kan een gever minimaal vijf jaar achter elkaar een vast bedrag schenken en profiteren van belastingaftrek; deze is volledig van de inkomstenbelasting af te trekken.
- Vermogensfondsen. Een aantal fondsen steunt het werk van de Hersenstichting met een jaarlijkse bijdrage.
- Bedrijven: elk jaar ontvangen wij diverse giften van bedrijven. Daarnaast is in 2019 de campagne 'Ommetje' ontwikkeld die hersengezondheid bij werknemers beoogt te bevorderen en die bedrijven tegen een bijdrage kunnen gebruiken. Begin 2020 start een aantal pilots met deze campagne, waarvan een wandelapp een belangrijk onderdeel is.

4. Communicatie

4.1 Communicatiebeleid

Veel hersenaandoeningen en de gevolgen daarvan zijn voor het merendeel mensen weinig bekend. Om meer bewustwording over de verschillende aandoeningen en erkenning voor de patiënten te krijgen, streven wij elk jaar naar stijging van de bekendheid van hersenaandoeningen en van de Hersenstichting. Door een grotere (inhoudelijke) naamsbekendheid wekken we de interesse van meer (potentiële) donateurs en verhogen wij de geefbereidheid van bestaande donateurs.

De Hersenstichting treedt onder andere naar buiten met mediacampagnes op tv, radio en diverse online kanalen en met verschillende PR-activiteiten. We proberen zo veel mogelijk mensen te bereiken door verschillende kanalen naast elkaar in te zetten. Onze website www.hersenstichting.nl geeft informatie over (gezonde) hersenen, hersenaandoeningen, de zorg voor patiënten en de (activiteiten van de) Hersenstichting. Op sociale media hebben we contact met onze donateurs, vrijwilligers en met algemeen publiek (volgers). We zijn dagelijks actief op Twitter, Facebook en LinkedIn. Via maandelijkse e-nieuwsbrieven houden we onze achterban op de hoogte van de activiteiten van de Hersenstichting. Met onze persberichten en optredens op radio en televisie bereiken we een groot publiek.

4.2 Campagnes

In 2019 hebben we onze mediacampagne 'Een hersenaandoening zet je leven op z'n kop' verder ingezet. Deze campagne heeft zich vooral geconcentreerd op drie momenten in het jaar via tv, online, radio en op sociale media (Facebook, Instagram en YouTube).

De boodschap van de campagne is: 1 op de 4 mensen heeft een hersenaandoening. Een hersenaandoening zet je leven op z'n kop. En het kan echt iedereen overkomen. Ook jou. Geef om je hersenen. De cijfers die aan de campagne ten grondslag liggen komen voort uit onderzoek van het RIVM uit 2017, in opdracht van de Hersenstichting. Hieruit blijkt dat er 3,8 miljoen patiënten met een hersenaandoening bij een huisarts geregistreerd staan.

In 2019 zijn naast de al ontwikkelde verhalen rondom vijf mensen met een hersenaandoening, twee nieuwe verhalen toegevoegd rond mensen die de Hersenstichting in hun testament hebben opgenomen, om deze mogelijkheid van steun aan ons werk onder de aandacht te brengen.

Naast de mediacampagnes zijn ook – in de look & feel van de mediacampagne- kleinere campagnes ontwikkeld op andere kanalen, zoals een collectecampagne voor het werven van collectanten.

De campagnes hebben bereik en publiciteit opgeleverd en vergroten onze naamsbekendheid. Dat is de basis voor onze fondsenwerving.

4.3 Online

Website

Onze website www.hersenstichting.nl is een belangrijke bron van informatie voor onze achterban. We delen onder andere informatie over de hersenen en hersenaandoeningen, wetenschappelijk onderzoek en projecten die de Hersenstichting mogelijk maakt, donateurschap, maar we delen ook nieuws, blogs en informatie over onze activiteiten. Eind 2019 is onze nieuwe website gelanceerd. De navigatiestructuur en inhoud zijn ontwikkeld op basis van een behoefteonderzoek. Een nieuw contentmanagementsysteem, een nieuwe uitstraling met nieuwe eigen beelden én een verbeterde donatiefunctie verbeteren de gebruikersvriendelijkheid. Bovendien sluiten ze beter aan bij het imago en de uitstraling van de Hersenstichting. De website is gekoppeld met Salesforce en met Mautic, een marketing automationtool. Dit maakt het mogelijk om nog relevanter te zijn voor de gebruikers. In 2019 is onze website 3.209.147 keer bezocht. Dat is een stijging van 20,97% ten opzichte van 2018. Ook het aantal unieke bezoeken is gestegen naar 2.407.002. Dit is een stijging van 23,53% ten opzichte van 2018.

Het grootste deel van onze bezoekers bekijkt de webpagina's met informatie over bijna honderd verschillende hersenaandoeningen. De homepage en de pagina's over ADD, ziekte van Parkinson, syndroom van Asperger, tremor, korsakov, huntington, depressie en beroerte zijn het meest bezocht. Ook de webpagina's over onze campagne '1 op de 4' zijn veel bekeken.

Sociale media

Sociale media zijn een vast onderdeel van onze communicatie. Het is een van de belangrijkste manieren om contact te onderhouden met onze achterban. Dankzij sociale media krijgen we meer feedback op alles wat we doen. Sociale media zijn een interactief klankbord voor

onze sympathisanten en dragen bij aan onze naamsbekendheid. Ook worden er steeds meer patiëntenvragen gesteld via deze media.

We zijn dagelijks actief op Facebook en Twitter en plaatsen berichten over onze activiteiten, maar ook nieuwtjes, acties of interessante uitgaven van anderen. We delen regelmatig nieuwsberichten op onze pagina op LinkedIn. Eind 2019 hadden we 34.798 likes op Facebook. Onze tweets worden gevolgd door ruim 6.900 mensen. Onze LinkedIn-pagina wordt gevolgd door 7000 mensen.

E-nieuwsbrieven

In januari 2019 hadden we ruim 66.700 e-nieuwsbriefabonnees. In december 2019 waren dit er ruim 73.300. De abonnees ontvingen dit jaar minimaal één keer per maand een algemene e-nieuwsbrief, waarin onze activiteiten vermeld stonden. Daarnaast zijn twee collecte e-nieuwsbrieven gestuurd naar collectevrijwilligers. Ook verstuurden we subsidie-e-nieuwsbrieven, waarin we informatie over de onderzoeksrondes en subsidies geven.

4.4 Free publicity

De Hersenstichting bouwt aan hechte mediarelaties, om de zichtbaarheid in de media te vergroten. Uitgangspunt is altijd om hersenaandoeningen en de gevolgen hiervan bekender te maken. Ook gebruiken we free publicity om onze autoriteitspositie te vergroten en ons imago als kenniscentrum te versterken. Naast het versturen van persberichten, onderhouden we relaties met pers en media door zo veel en zo vaak mogelijk bereikbaar en beschikbaar te zijn en informatie te delen met geïnteresseerde journalisten. De Hersenstichting wordt zeer regelmatig door de meest uiteenlopende media benaderd met een verzoek voor informatie, een interview of doorverwijzing naar een specialist of ervaringsdeskundige.

In 2019 is de Hersenstichting ruim 13.000 keer genoemd in de media. Zeer zichtbare momenten waren er rondom ons standpunt over lachgas, de onderzoeksoproep naar aanleiding van ons 30-jarig jubileum en de regionale berichten over de opbrengst van de collecte. Ook stonden de discussie over zomertijd/wintertijd weer in de belangstelling en slaapproblemen bij pubers. In november hebben we zichtbaarheid gehad door de NS Publieksprijs voor Rinkeldekink, waarvan uitgeverij Atlas de opbrengst aan de Hersenstichting schonk.

Ten opzichte van 2018 is het aantal plaatsingen gestegen met 20% (10.940 om 13.155), de PR-waarde gestegen met ruim € 250.000 (stijging van 9%). Deze percentages liggen ver uit elkaar, omdat de stijging in de aantallen vooral toe te schrijven is aan een hoger aantal berichten op sociale media en deels online. Deze twee bronnen leveren significant minder PR-waarde op dan de print en radio/tv.

Het bereik van onze free publicity is gestegen met 5% ten opzichte van 2018.

4.5 Naamsbekendheid en imago

Onze inspanningen en de kracht van de boodschap die wij uitdragen vertalen zich onder andere in naamsbekendheid. De naamsbekendheid en het imago van de Hersenstichting worden in marktonderzoeken gemeten. Onze spontane naamsbekendheid, gemeten in de ChariScope (onder de doelgroep 18+), was in januari 2019 7% en was in december gestegen tot 10% (gemiddeld over het hele jaar 9%). De totale naamsbekendheid was wederom 85%.

5. Blik op 2020

5.1 Activiteiten in 2020

We blijven in 2020 investeren in gezonde hersenen voor iedereen met onderzoeks-, zorg- en voorlichtingsprojecten. We voorzien daarbij dat we inlopen op financiële reserves. Voor het jaar 2020 voorzien we een aantal ontwikkelingen.

Gezonde generatie

De Hersenstichting is actief in het meerjarenprogramma Gezonde Generatie van de twintig gezondheidsfondsen. Binnen Gezonde Generatie bundelen we de krachten rondom gezonde leefstijl en preventie. De jeugd in Nederland loopt nog veel onnodige gezondheidsrisico's, die leiden tot gezondheidsschade op de korte en lange termijn. Dit kunnen we voorkomen als de jeugd gezonder gaat leven. We leggen hiervoor de basis bij kinderen, in de leeftijd van -9 maanden t/m 24 jaar. Het gezamenlijk verbeteren van hun gezondheid levert heel Nederland veel op. Jongeren gaan zich energieker en gezonder voelen in sociaal, fysiek en mentaal opzicht. Op de middellange termijn krijgen we een gezondere bevolking met minder chronisch zieken. Op de lange termijn zien we een toename van de gezonde levensjaren van Nederlanders. Zo dragen we bij aan de verhoging van de arbeidsparticipatie en de verlaging van de zorgkosten in de BV Nederland. De Hersenstichting start in 2020 – samen met MIND – met een alliantie voor mentale gezondheid van jongeren.

Feiten en cijfers

We gaan het RIVM vragen om een prognose te maken. Wat gebeurt er bij ongewijzigd beleid, hoeveel mensen ontwikkelen een hersenaandoening in 2040? We verwachten dat het aantal Nederlanders dat een beroerte krijgt, lijdt aan dementie of aan de ziekte van Parkinson explosief zal stijgen. Samen met ZonMw werken we aan een hersenonderzoeksagenda; daartoe gaan we experts, gezondheidsfondsen, patiënten(organisaties) raadplegen.

Fondsenwerving

In 2020 zal er weer een fondsenwervende tv-uitzending Geef om je hersenen plaatsvinden. In deze live tv-uitzending bij Omroep MAX komen patiënten aan het woord en presenteren wetenschappers hun onderzoek. Dit jaar gaan we ook andere (tv)formats onderzoeken, zodat we nog meer goede onderzoeksvoorstellen kunnen honoreren.

5.2 Onze organisatie

ICT en privacy

Op het gebied van ICT en privacy laten we scans uitvoeren, omdat wij onze zaken aantoonbaar op orde willen hebben. Verder gaan we op ICT-gebied onder andere de portal die gebruikt wordt door onze AWI-leden en referenten gebruiksvriendelijker maken. Een ander ICT-thema is de wens om niet alleen plaatsonafhankelijk te werken, maar ook binnen een omgeving die zich, behalve op afdelingen, ook kan richten op projectteams. In 2020 zetten we ons netwerk daarom geheel over naar de cloud, waarbij we veel aandacht besteden aan de beveiliging.

HR

In 2020 implementeren we een nieuw functiehuis, waarin we werken met generieke functieprofielen. Deze profielen geven een meerjarig en minder onderhoudsgevoelige omschrijving van de functies bij de Hersenstichting. Individueel worden jaarlijks specifieke resultaatafspraken gemaakt. Ook wordt in 2020 ons nieuwe salarisgebouw geïmplementeerd. De salarisschalen zullen gebenchmarkt worden met honderd andere goede doelen, zodat we marktconform belonen binnen de branche.

Personeelsvertegenwoordiging

De personeelsvertegenwoordiging (PVT) bestond in 2019 uit twee medewerkers van Doelrealisatie en een medewerker uit Fondsenwerving & Communicatie.
De samenwerking tussen de nieuwe directeur en PVT heeft zich vanaf dag één gekenmerkt door vertrouwen en openheid. Frequent regulier overleg, korte lijnen als dat nodig is en snel schakelen, zorgen voor een prettige samenwerking. Het jaar 2019 stond in het teken van het ontwikkelen van een nieuw functiegebouw en salarishuis. In haar rol als procesbewaker heeft de PVT zich positief opgesteld naar deze ontwikkeling. Maar behalve een nieuw functiehuis was er ook een fysiek nieuw huis voor de Hersenstichting. In de verhuiscommissie was de PVT betrokken bij de inrichting van het nieuwe kantoor.

De Hersenstichting is in beweging en groeit in aantal medewerkers. Deze groei zorgt voor een veranderende rol van de PVT binnen de organisatie en leidt tot ondernemingsraadbevoegdheden. De transitie naar ondernemingsraad is onder leiding van een extern adviseur in gang gezet. Er is samen met de directeur gewerkt aan het opstellen van een convenant tussen PVT en directeur-bestuurder, waarin duidelijk is vastgelegd hoe de samenwerking en de medezeggenschap binnen de

organisatie de komende jaren vorm gaat krijgen. Ten slotte heeft de PVT de verkiezingen voorbereid, per 2020 zal er een nieuwe samenstelling zijn.

Leden personeelsvertegenwoordiging

5.3. Coronavirus

Het coronavirus is eind 2019 in China uitgebroken en treft Nederland in 2020. De samenleving gaat in een "intelligente lockdown"; scholen, kinderdagverblijven en restaurants zijn voor een bepaalde periode gesloten. Ziekenhuizen kennen een grote toestroom van coronapatiënten, veel onderzoekslaboratoria sluiten hun deuren. Het dagelijkse leven kent een totaal ander patroon, door alle overheidsmaatregelen. Voor de Hersenstichting geldt dat nagenoeg iedereen vanuit huis werkt en met onverminderde motivatie probeert om van daaruit onze doelen te realiseren.

De collecte is net achter de rug. Maar sommige fondsenwervende kanalen komen tijdens de crisis stil te liggen. Deur-aan-deurwerving, sponsoracties, de tv-show of Goede Doelen weken zijn ten tijde van de crisis niet aan de orde, om verdere verspreiding van het virus een halt toe te roepen. De exacte batendaling als gevolg van het stilliggen van fondsenwervende kanalen is lastig in te schatten, ook omdat dit afhankelijk is van de duur van de crisis en het type maatregelen die de overheid nog zal gaan treffen. Vooralsnog denken wij dat de batendaling te overzien zal zijn. De Hersenstichting groeit al vele jaren stabiel en bestendig door onze trouwe groep donateurs. Uit onze uitgebreide impactanalyse blijkt een batendaling, maar ook dempende effecten op de loonkosten, mede als gevolg van de zogenaamde NOW-regeling (Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid) en minder uitgaven voor fondsenwerving. Mocht sprake zijn van een verdere batendaling, dan kunnen de uitgaven in 2020 ten aanzien van onze doelrealisatie aangepast worden, we programmeren dan minder nieuwe subsidierondes. Lopend en nieuw onderzoek en (zorg)projecten kunnen vertraging oplopen, omdat onderzoekers, zorgverleners en ervaringsdeskundigen andere prioriteiten hebben. Dit zal tevens een financiële impact hebben. Deze impact is afhankelijk van de duur van de crisis en de druk die op universitaire academische centra en revalidatiecentra komt te liggen. Ook dit is onderdeel van de impactanalyse die elk kwartaal besproken wordt in de Raad van Toezicht.

Omdat de Hersenstichting een gezond eigen vermogen en een gezonde liquiditeitspositie heeft, is deze jaarrekening op basis van continuïteitsveronderstelling opgesteld.

6. Meerjarenbegroting 2020 - 2022

	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022
Baten van particulieren	11.545.266	12.205.077	12.843.540
Baten van bedrijven	85.000	200.000	325.000
Baten van loterijacties	1.450.000	1.500.000	1.550.000
Baten van andere organisaties zonder winststreven	220.000	275.000	375.000
Som van de baten	**13.300.266**	**14.180.077**	**15.093.540**
Lasten			
Besteed aan doelstellingen	12.130.256	11.499.716	11.984.279
Wervingskosten			
Werving particulieren	1.272.750	1.162.632	1.221.827
Werving bedrijven	2.000	3.000	4.000
Werving vermogensfondsen	25.000	26.000	27.000
Wering loterijacties	150.000	165.000	181.500
Uitvoeringskosten eigen organisatie	938.428	974.196	1.043.812
Totaal wervingskosten	2.388.178	2.330.828	2.478.140
Kosten beheer en administratie	850.607	882.919	945.657
Som van de lasten	**15.369.041**	**14.713.463**	**15.408.0760**
Saldo voor financiële baten en lasten	**-2.068.775**	**-1.154.118**	**-980.547**
Saldo financiële baten en lasten	1.000	1.000	1.000
Saldo van baten en lasten	**-2.067.775**	**-532.386**	**-313.537**

In 2019 werken we volgens onze nieuwe meerjarenstrategie, waarmee we meer focus hebben aangebracht in onze doelbesteding. Zo brengen we onze missie en doelen een stap dichterbij. De hogere uitgaven om ons doel te realiseren, verklaren het negatieve saldo van baten en lasten in de komende jaren

ONTWIKKELING BATEN EN LASTEN OVER 2015 TOT EN MET 2019

in duizenden euro's

Baten	2019	2018	2017	2016	2015
Baten van particulieren	10.842	10.991	10.893	8.564	7.746
Baten van bedrijven	44	168	158	78	40
Baten van loterijorganisaties	1645	1.594	2.033	1.548	1.435
Baten van organisaties zonder winststreven	170	0	0	100	300
Som van de baten	**12.701**	**12.753**	**13.084**	**10.290**	**9.521**
Lasten					
Besteed aan doelstellingen[1]					
Stoppen of vertragen	3.144	1.984	-	-	-
Klachten verminderen	3.004	1.125	-	-	
Risico's verminderen	1.213	918	-	-	-
Kennis en begrip	1.345	988	-	-	-
Juiste zorg	1.732	1.412	-	-	-
Fundering (AWI, ervaringsdeskundigen, valorisatienetwerken)	307	149	-	-	-
Hersenaandoeningen	-	-	3.430	2.728	4.041
Gezonde Hersenen	-	-	1.261	1.545	1.378
Patiëntenzorg	-	-	1.016	1.119	1.742
Voorlichting	-	-	1.706	1.770	0
Totaal besteed aan doelstellingen	10.746	6.576	7.413	7.162	7.161
Wervingskosten					
Baten van particulieren	1.226	973	1.004	1.053	930
Baten van bedrijven	1	0	0	0	0
Loterijacties	161	153	281	90	102
Uitvoeringkosten eigen organisatie	1.118	907	881	736	674
Totaal wervingskosten	2.506	2.033	2.166	1.879	1.706
Kosten beheer en administratie	817	884	697	722	613
Som van de lasten	**14.069**	**9.493**	**10.276**	**9.763**	**9.480**
Saldo voor financiële baten en lasten	**-1.368**	**3.260**	**2.809**	**527**	**41**
Saldo financiële baten en lasten	4	3	7	19	42
Saldo van baten en lasten	**-1.364**	**3.263**	**2.816**	**546**	**83**

[1] *Met de doorontwikkeling van de strategie, zijn met ingang van 2018 concrete resultaatgebieden benoemd. Deze resultaatgebieden zijn vanaf 2018 in dit overzicht zichtbaar.*

Kosten fondsenwerving in % van de totale baten (max 25%)	19,7%	15,9%	16,6%	18,3%	17,9%
Besteed aan doelstelling in % van de som der lasten (norm 70%)	76,4%	69,3%	72,1%	73,4%	75,5%
Beheer en administratie in % van de som der lasten (norm 7,5%)	5,8%	9,3%	6,8%	7,4%	6,5%

7. Bestuur, toezicht en organisatie

7.1 Bestuur en raad van toezicht

Rolverdeling

De Hersenstichting heeft een statutair bestuur dat het beleid bepaalt, de financiële richtlijnen vaststelt en de eindverantwoordelijkheid heeft voor de dagelijkse leiding. Het bestuur vertegenwoordigt de stichting.

Het bestuur staat onder supervisie van de raad van toezicht. De raad heeft tot taak integraal toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in de stichting. Verder dient de raad erop toe te zien dat de middelen efficiënt en effectief worden ingezet. De raad is formeel de opdrachtgever van de accountant. De raad dient bestuursbesluiten formeel goed te keuren, zoals de meerjarenstrategie en het jaarverslag, en de jaarrekening en de wijziging van statuten en reglementen.

Formeel bestuurskader

De taken en bevoegdheden van het bestuur en van de raad van toezicht liggen vast in een aantal formele documenten. Allereerst zijn de taken en bevoegdheden beschreven in de statuten. Verder is de werkwijze van de raad gedetailleerder vastgelegd in het reglement van de raad van toezicht. Hierin zijn onder andere de profielen opgenomen voor de verschillende leden van de raad. Ook ligt hierin vast dat de raad jaarlijks haar eigen functioneren evalueert. Met de directeur-bestuurder wordt minimaal jaarlijks een functioneringsgesprek gevoerd. Taken en bevoegdheden van de directeur-bestuurder liggen verder vast in diens arbeidsovereenkomst (en in geval van de interim-directeur in de overeenkomst van opdracht).

Vacatiegeldregeling

Leden van de raad van toezicht ontvangen vacatiegeld, waarvan de hoogte is vastgelegd in de vacatiegeldregeling. De regeling omvat een algemene tegemoetkoming in de kosten die de toezichthouders maken, zoals reiskosten en dergelijke. De regeling voldoet aan het Reglement CBF-keur en artikel 10 lid 7 statuten van de Hersenstichting en de ANBI-regeling. De regeling houdt in dat leden per vergadering waaraan zij deelnemen een bedrag van € 135 ontvangen en de voorzitter een bedrag van € 175. Dit bedrag is inclusief gemaakte reis- en verblijfskosten.

Benoemingsduur en benoeming

De duur van de aanstelling van de directeur-bestuurder is geregeld in diens arbeidsovereenkomst. Met de interim-directeur is afgesproken dat het om een tijdelijke opdracht gaat.

Voor de leden van de raad van toezicht is er een rooster van aftreden. Leden van de raad kunnen eenmaal benoemd worden voor een periode van vier jaar, met de mogelijkheid van één herbenoeming voor eenzelfde periode. De termijn loopt in principe van 1 januari van jaar één tot en met 31 december van jaar vier.

Zie hoofdstuk 9 voor een actueel overzicht van de raad van toezicht, benoemingstermijnen en actuele nevenfuncties.

Beheersinstrumenten raad van toezicht

De belangrijkste beheersinstrumenten voor de raad van toezicht zijn:

- vergaderingen met de bestuurder;
- bestuurdersrapportage;
- incidentele evaluaties en rapportages;
- beleidsdocumenten (bijvoorbeeld meerjarenstrategie, jaarplan en begroting);
- de administratieve organisatie en interne beheersingsprocedures;
- de rapportages van de accountant en de accountantsverklaring.

Auditcommissie

De auditcommissie bestaat uit twee leden van de raad van toezicht. Haar taken zijn in een afzonderlijk reglement vastgelegd. De belangrijkste taak is de raad te adviseren over de financiële situatie van de Hersenstichting en het bewaken van het uitgavenpatroon. In dat kader is er jaarlijks enkele malen contact met de accountant over de bevindingen van de audit (in het najaar) en de controle van de jaarcijfers (in het voorjaar).

7.2 Organisatie

Op 31 december 2019 waren 53 medewerkers in dienst. Er traden in de loop van het jaar 12 nieuwe medewerkers in dienst en er traden twee medewerkers uit dienst. Daarnaast hebben drie vrijwilligers en twee stagiairs zich in 2019 ingezet om verschillende afdelingen binnen de organisatie te ondersteunen. 45 medewerkers hebben een parttime dienstverband. 15% van de medewerkers is man. Ruim een kwart van de medewerkers heeft zelf ervaring (gehad) met een hersenaandoening. En driekwart heeft een naaste (gehad) met een hersenaandoening.

Het ziekteverzuimpercentage was 5,9%. Dit was lager dan het percentage in 2018 (7,5%).

Rechtspositieregeling
De Hersenstichting heeft een eigen arbeidsvoorwaardenregeling met de rechten en plichten van de werkgever en de werknemer. Ook zijn er de diverse functies binnen de Hersenstichting in beschreven en ingeschaald.

Salarissen medewerkers
Met de regeling voor de (jaarlijkse) aanpassing van de salarissen wordt het salaris per begin van het lopende jaar aangepast. In principe wordt gecorrigeerd op de inflatie van het voorgaande jaar. In 2019 zijn de salarissen gecompenseerd voor de inflatie en verhoogd met 2,0% In 2020 wordt het nieuwe salarisgebouw geïmplementeerd.

Salaris directeur
De raad van toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere beloningscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd. Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt de Hersenstichting de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De laatste weging van de situatie bij de Hersenstichting vond plaats door de remuneratiecommissies op 9-7-2019. Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score van 400 punten met een maximaal jaarinkomen van € 109.162 (1 FTE/12 mnd).

Het voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomen van de directie bedroeg € 83.359 voor Merel Heimens Visser (1 FTE vanaf 7 maart 2019). Deze beloning bleef binnen het geldige maximum. Het totale jaarinkomen, de belaste vergoedingen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen bedroeg in totaal € 92.229 en bleef hiermee binnen het in de regeling opgenomen maximumbedrag van € 194.000 per jaar.

In 2019 werd in verband met de vacature voor een nieuwe bestuurder een interim-directeur ingezet (0,71 FTE, t/m 21 maart 2019). De totale betaalde vergoeding van € 36.905 inclusief btw is marktconform voor interim-directieleden en voldeed aan de voorwaarden die met betrekking tot de inzet van een interim-directeur (niet in loondienst) in de regeling zijn opgenomen.
De hoogte en samenstelling van de bezoldiging worden in de jaarrekening toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten.

Groepsvoorlichters
De Hersenstichting heeft een overeenkomst van opdracht met zeventien voorlichters. Zij verzorgen op freelancebasis lezingen en voordrachten voor groepen (verenigingen en stichtingen) over onderwerpen die met de hersenen te maken hebben, zoals het geheugen en het gezond houden van je hersenen.

Vrijwilligers
Voor de jaarlijkse collecte zijn vele vrijwilligers actief, met een verschillende mate van inzet en betrokkenheid:
- Circa 19.000 collectanten, die eenmaal per jaar langs de deur gaan en daar gemiddeld drie à vier uur mee bezig zijn.
- Circa 1200 organisatoren die zelf collecteren en op lokaal niveau ook medecollectanten werven, logistieke taken hebben (bussen ronddelen en ophalen) en het opgehaalde geld storten; circa tien uur per jaar.

Zonder deze vrijwilligers zou de collecte niet georganiseerd kunnen worden. Het is dus van belang deze groep goed aan de Hersenstichting te binden en ook goed te instrueren, zodat ze weten wat hun te doen staat.

Integriteitsbeleid
Sinds september 2018 werkt de Hersenstichting met een integriteitsbeleid en een beleid omgangsvormen. Doel is het bieden van een veilige werkplek en een integere en productieve organisatiecultuur. Integriteitskwesties en ongewenste omgangsvormen kunnen worden besproken met een externe vertrouwenspersoon. In 2019 zijn er geen meldingen geweest.

8. Samenwerkingsverbanden en lidmaatschappen

Daar waar we samen met anderen sneller stappen kunnen maken om onze doelen te bereiken, doen we dat. Dat betekent dat we soms investeren in de ontwikkeling van samenwerkingsverbanden. Hierbij is een grote diversiteit mogelijk. Dit kan door samen de handschoen op te pakken of door anderen te stimuleren om de handschoen op te pakken.

- De Hersenstichting is lid van Goede Doelen Nederland (GDN), de brancheorganisatie voor fondsenwervende instellingen. GDN ontwikkelt onder andere gezamenlijk beleid op een aantal specifieke beleidsterreinen en fungeert als gesprekspartner van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF). Voor deze belangenbehartiging is het lidmaatschap van GDN voor de Hersenstichting onmisbaar. Als lid van GDN maakt de Hersenstichting ook gebruik van GDN-diensten. GDN heeft een uitgebreid dienstenaanbod voor haar leden die daarmee voordeel kunnen behalen in termen van tijd, kennis en geld. Bij alle diensten staat de kracht van het collectief centraal.
- De Hersenstichting is lid van de vereniging Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF), die informatie uitwisselt over en beleid ontwikkelt rond preventie, onderzoek en voorlichting; activiteiten die door alle leden worden uitgevoerd. Door de uitwisseling en het gezamenlijke beleid leren we veel van elkaar en vergroten we onze impact door krachtenbundeling. Tevens is vanuit de SGF het programma Gezonde Generatie geïnitieerd. De Hersenstichting is actief partner in dit programma.
- De Hersenstichting is door de Belastingdienst aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).
- De Hersenstichting is lid van de Stichting Loterijacties Volksgezondheid (SLV). De SLV behartigt de gezamenlijke belangen van veertien goede doelen die een bijdrage ontvangen uit De Nederlandse Loterij. De Hersenstichting krijgt jaarlijks een vast percentage.
- De Hersenstichting participeert in de Stichting Collecteplan (SCP), die de belangen van de 26 nationaal collecterende instellingen in Nederland behartigt.
- De Hersenstichting is lid van de Algemene Werkgeversvereniging Nederland (AWVN) en de daartoe behorende gebruikersgroep van Goede Doelen Organisaties. De Hersenstichting heeft een eigen rechtspositieregeling en daarom is een lidmaatschap van de AWVN van belang.
- De Hersenstichting is lid van Data Driven Marketing Association (DDMA), de branchevereniging voor data en marketing. DDMA adviseert haar leden in privacy en wetgeving en verstrekt daartoe onder andere het privacywaarborg. Organisaties die dit waarborg voeren worden gecontroleerd op naleving van de privacywetgeving en de aanvullende gedragsregels én op de borging van informatiebeveiliging binnen de organisatie. De Hersenstichting heeft een 'bronzen' privacywaarborg gekregen van DDMA.
- De Hersenstichting ondersteunt het initiatief Rookvrije Generatie, dat als doel heeft dat het vanzelfsprekend is dat kinderen rookvrij opgroeien. Dit is een initiatief van de Hartstichting, KWF Kankerbestrijding en het Longfonds.
- De Hersenstichting is lid van het Deltaplan Dementie, dat krachten bundelt voor mensen met dementie. Het Deltaplan Dementie is een ledenorganisatie in de vorm van een coöperatie. Samen bouwen de leden aan een dementievriendelijk Nederland en betere dementiezorg. Samen doen ze onderzoek om dementie te voorkomen en misschien wel te genezen.

9. Bericht van de raad van toezicht

Rol raad van toezicht

De raad van toezicht ziet toe op het beleid en de besturing van de Hersenstichting. De raad heeft daarbij als belangrijk doel de continuïteit van de stichting te waarborgen. De raad beoordeelt de wijze waarop gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling van de stichting, of de middelen van de stichting efficiënt en effectief worden ingezet en of de organisatie en financiën verlopen volgens de lijnen van de goedgekeurde strategie en beleidsplannen, de begroting en het werkplan. De raad fungeert verder als werkgever van het bestuur en geeft - gevraagd en ongevraagd - advies.

Vergaderingen en thema's in 2019

De raad van toezicht is in 2019 zes keer bijeengekomen, de auditcommissie heeft driemaal vergaderd. De voorzitter van de raad en de directeur-bestuurder hebben regelmatig overleg gevoerd over de gang van zaken en ter voorbereiding van de vergaderingen. In een vaste cyclus bespreekt de raad en geeft goedkeuring aan het jaarverslag en de jaarrekening van het voorgaande jaar en het jaarplan en de begroting van het volgende jaar.

Daarnaast zijn onder meer de volgende onderwerpen behandeld:

- De werving van een nieuwe directeur-bestuurder onder begeleiding van een extern bureau;
- De samenwerking met patiëntenorganisaties en ervaringsdeskundigen;
- Stakeholdermanagement;
- AVG en dataprotectie;
- De meerjarenstrategie en doorvertaling naar het jaarplan;
- Werving drie nieuwe leden raad van toezicht in verband met het rooster van aftreden onder begeleiding van een extern bureau.

Samenstelling raad

De wijze waarop de raad is samengesteld, zorgt voor een brede maatschappelijke binding en een relevant netwerk. De raad kent een evenwichtige balans tussen mannelijke en vrouwelijke leden en een diversiteit in maatschappelijke achtergronden, deskundigheden, disciplines en competenties. Op deze wijze is gewaarborgd dat de leden ten opzichte van elkaar en van het bestuur kritisch en inhoudelijk kunnen opereren. De leden zijn allen onafhankelijk. Statutair bestaat de raad uit ten minste drie leden.

In 2019 bestond de raad uit vijf leden, inclusief de voorzitter. De raad selecteert en benoemt zelf haar nieuwe leden. Leden worden benoemd voor een periode van maximaal vier jaar en zijn eenmaal herbenoembaar. Vanwege het verlopen van zittingstermijnen is in 2019 met behulp van het Nationaal Register gezocht naar drie nieuwe raad van toezichtleden. De vertrekkend voorzitter is eind 2019 gevraagd om maximaal een jaar langer aan te blijven om zo de transitie naar de inkomend voorzitter soepel te laten verlopen.

Zelfevaluatie

Jaarlijks organiseert de raad van toezicht een zelfevaluatie, eens per twee jaar wordt deze extern gefaciliteerd. Hierin bespreekt de raad haar eigen functioneren.
In december 2019 heeft de zelfevaluatie van de raad plaatsgevonden. De nadruk lag hierbij op toezicht op cultuur, gedrag en reputatie. Optimale samenwerking binnen de raad is besproken in het kader van de werving van drie nieuwe leden.

Audit- en remuneratiecommissie

De raad kent twee commissies voor specifieke aspecten van het toezicht: de auditcommissie en de remuneratiecommissie.

Auditcommissie

De auditcommissie bestaat uit twee leden van de raad van toezicht. Volgens de planning- en controlecyclus sprak de auditcommissie in het voorjaar met de accountant over het jaarverslag 2018.

Tijdens de vergadering van de auditcommissie in december is met de accountant de managementletter interim-controle 2019 en het risicomanagement besproken.

De auditcommissie bestond in 2019 uit drs. Dorien Jongeneel (voorzitter) en drs. Joep Pluymen (lid).

Remuneratiecommissie

De raad heeft in april 2018 een interim directeur-bestuurder, mr. Sigrid Baas, aangesteld voor een tijdelijke opdracht tot het moment van aanstelling van de nieuwe directeur-bestuurder. Vanaf eind 2018 is met ondersteuning van een extern werving- en selectiebureau een nieuwe directeur-bestuurder aangezocht. Per 7 maart 2019 is drs. Merel Heimens Visser – na zorgvuldige overdracht door Sigrid Baas – als nieuwe directeur-bestuurder gestart.

De remuneratiecommissie bestond in 2019 uit drs. Cathy van Beek MCM (voorzitter) en drs. Marlies de Ruyter de Wildt. De beloning van de bestuurder alsmede van de interim-bestuurder is conform de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties van Goede Doelen Nederland. De remuneratiecommissie heeft in 2019 twee keer vergaderd.

Selectiecommissie werving drie nieuwe leden raad van toezicht

De twee blijvende leden (drs. Cathy van Beek MCM en prof. dr. Pim van Gool) en vertrekkend voorzitter drs. Marlies de Ruyter de Wildt hadden zitting in de selectiecommissie voor de werving van drie nieuwe leden. De commissie heeft de gewenste profielen gewogen tegen de strategie van de Hersenstichting en fase waarin de organisatie zich bevindt. Het Nationaal Register is gestart met het werven van een nieuwe voorzitter, een lid met profiel public relations/public affairs, en een lid met een financieel profiel, tevens voorzitter auditcommissie.
In de vergadering van december zijn de drie nieuwe leden (Ewoud Goudswaard, MBA (voorzitter), Monica Erasmus-Koen, CA(SA) en drs. Frans van Drimmelen) benoemd.

Vacatievergoeding

De leden van de raad van toezicht van de Hersenstichting doen hun werk op vrijwillige basis en ontvangen alleen een vacatievergoeding per vergadering. In de vacatievergoeding worden reis- en verblijfkosten alsmede telefoon- en internetkosten begrepen. Overige gemaakte onkosten kunnen worden gedeclareerd.

Gesprek personeelsvertegenwoordiging

De medewerkers van de Hersenstichting hebben hun medezeggenschap georganiseerd in een personeelsvertegenwoordiging (PVT). Twee leden van de raad spreken de PVT jaarlijks.

Drs. Marlies de Ruyter de Wildt, voorzitter

10. Samenstelling raad van toezicht en directie

Raad van Toezicht

Drs. M.E.C. de Ruyter de Wildt, lid per 1-1-2012, voorzitter, per 1-1-2017. Afgetreden per 1-2-2020.
Functies:
- Directeur-eigenaar BY TRUST BV (bezoldigd)
- Lid raad van toezicht Bevolkingsonderzoek Zuid West (bezoldigd)
- Lid van de raad van advies van de Stichting Michiel de Ruyter (onbezoldigd)

Drs. D.A. Jongeneel, lid per 1-9-2012, afgetreden per 31-12-2019.
Functies:
- Directeur bedrijfsvoering & projectbeheersing GPO Rijkswaterstaat (bezoldigd)
- Directeur-eigenaar DAJIMA BV (bezoldigd)
- Lid raad van toezicht, voorzitter auditcommissie Zaans Medisch Centrum (bezoldigd)

Drs. J.H.M. Pluymen, lid per 1-4-2013, afgetreden per 20-8-2019.
Functies:
- Directeur/eigenaar Eutychia BV (bezoldigd)
- Lid raad van commissarissen MSD Nederland (bezoldigd)
- Lid bestuur Neo Kidney Foundation (onbezoldigd)
- Voorzitter raad van commissarissen Topfonds Gelderland (bezoldigd)
- Lid raad van commissarissen Investeringsfonds Groningen (bezoldigd)
- Lid Nationale regiegroep voor de Topsector Life Sciences and Health (onbezoldigd)

Prof. dr. W.A. van Gool, lid per 1-1-2016 (1e termijn, t/m 31-12-2019)
Functies:
- Hoogleraar neurologie, Universiteit van Amsterdam/AMC (bezoldigd)
- Voorzitter Gezondheidsraad (bezoldigd)
- Consulent Neurologie Ouderenpsychiatrie Dijk en Duin, neurologische consultatie en wetenschappelijke advisering (bezoldigd)
- Secretaris bestuur Stichting Remmer Adriaan Laan Fonds (onbezoldigd)
- Penningmeester Stichting Spinoza Leerstoel, AMC (onbezoldigd)
- Lid bestuur Stichting Biowetenschappen en Maatschappij (onbezoldigd)
- Lid bestuur Zorg Onderzoek Nederland Medische Wetenschappen (onbezoldigd)
- Lid bestuur Dr. Jan Meerwaldt-stichting (onbezoldigd)
- Lid Committee of Management Cambridge Institute of Public Health UK (onbezoldigd)
- Lid Scientific Advisory Committee Weston Bram Institute, Canada (vergoeding middels financiering postdoc fellowship)

Drs. C.C. van Beek MCM, lid per 1-1-2017 (1e termijn, t/m 31-12-2020)
Functies:
- Strategisch adviseur duurzaamheid RvB Radboudumc/CvB Radbouduniversiteit (parttime, bezoldigd)
- Eigenaar Leading Sustainable Health Care o.a. met opdracht Kwartiermaker Duurzaamheid in de Zorg Ministerie van VWS (bezoldigd)
- Voorzitter Programmacommissie ZonMw Top Specialistische Zorg (bezoldigd)
- Voorzitter Bestuur Akwa, kwaliteitsinstituut GGZ (bezoldigd)
- Lid raad van advies Stichting Dokters in Debat (onbezoldigd)

Bestuur

Het bestuur van de Hersenstichting wordt gevormd door:
Drs. M. Heimens Visser MBA (per 7 maart 2019)
Nevenfuncties:
- Bestuurslid SLV Stichting Loterijacties Volksgezondheid (onbezoldigd, ambtshalve)
- RvT lid Theater de Veste (onbezoldigd)
- Auditor bij Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal (CBCT) (bezoldigd)

Van deze nevenfuncties is de raad van toezicht voorafgaand aan de aanstelling op de hoogte gesteld. Er is geen sprake van belangenverstrengeling.

Mr. S. Baas (vanaf 10 april 2018 tot 21 maart 2019, interim directeur-bestuurder, niet in loondienst)
Nevenfuncties:
- Bestuurslid SLV Stichting Loterijacties Volksgezondheid
- Bestuurslid Vereniging Montessorischool Waalsdorp (onbezoldigd). Van deze nevenfunctie is de raad van toezicht voorafgaand aan de opdracht op de hoogte gesteld. Er is geen sprake van belangenverstrengeling.

Jaarrekening 2019

BALANS PER 31 DECEMBER 2019

in euro's, na resultaatbestemming

ACTIVA		31 december 2019		31 december 2018
Vaste activa				
Immateriële vaste activa (1)[2]				
CRM en doelbestedingssoftware		376.194		371.527
Materiële vaste activa (2)				
Verbouwingen	45.898		27.416	
Kantoorinventaris	55.122		27.792	
Computerapparatuur	57.622		27.347	
		158.642		82.555
Vlottende activa				
Voorraden (3)		62.062		67.741
Vorderingen (4)				
Belastingen en premies sociale verzekeringen	0		12.521	
Overige vorderingen	25.465		8.021	
Overlopende activa	4.581.243		3.364.747	
		4.606.708		3.385.289
Liquide middelen (5)		15.012.637		14.215.975
Totaal		**20.216.243**		**18.123.087**

[2] *De nummering verwijst naar de toelichting vanaf pagina 44.*

PASSIVA		31 december 2019		31 december 2018
Reserves en fondsen				
Reserves (6)				
Continuïteitsreserve	3.704.855		3.714.749	
Bestemmingsreserve	3.971.544		4.739.517	
		7.676.399		8.454.266
Fondsen (7)				
Bestemmingsfondsen		1.395.936		1.982.179
		9.072.335		10.436.445
Langlopende schulden				
Toegezegde subsidies (8)		6.284.367		3.619.930
Kortlopende schulden				
Crediteuren	343.733		236.278	
Belastingen en premies sociale verzekeringen	82.860		71.126	
Toegezegde subsidies (8)	4.158.913		3.424.848	
Overlopende passiva	274.035		334.460	
		4.859.541		4.066.712
Totaal		**20.216.243**		**18.123.087**

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

in euro's

	Werkelijk 2019	Begroot 2019	Werkelijk 2018
Baten			
Baten van particulieren (9)	10.842.364	11.442.890	10.896.580
Baten van bedrijven	44.121	170.000	168.190
Baten van loterijorganisaties (10)	1.644.624	1.584.000	1.593.637
Baten van organisaties zonder winststreven	170.292	100.000	94.400
Som van de baten	**12.701.401**	**13.296.890**	**12.752.807**
Lasten			
Besteed aan doelstellingen			
Stoppen of vertragen	3.144.298	4.136.877	1.983.690
Klachten verminderen	3.003.580	2.579.000	1.124.973
Risico's verkleinen	1.213.204	1.241.800	917.865
Kennis en begrip	1.345.355	1.747.500	988.281
Juiste zorg	1.732.093	1.438.800	1.412.074
Fundering (AWI, ervaringsdeskundigen, valorisatienetwerken)	307.231	1.906.800	149.011
Totaal besteed aan doelstellingen	10.745.761	13.050.777	6.575.894
Wervingskosten			
Baten van particulieren	1.226.472	1.401.850	973.166
Baten van bedrijven	961	40.000	69
Baten van loterijorganisaties	161.149	200.000	153.000
Uitvoeringskosten eigen organisatie	1.117.935	928.438	906.665
Totaal wervingskosten	2.506.517	2.570.288	2.032.900
Kosten beheer en administratie	817.173	859.590	884.144
Som van de lasten	**14.069.451**	**16.480.655**	**9.492.938**
Saldo voor financiële baten en lasten	**-1.368.050**	**-3.183.766**	**3.259.869**
Saldo financiële baten en lasten	3.940	1.000	2.963
Saldo van baten en lasten	**-1.364.110**	**-3.182.766**	**3.262.832**

Bestemming van saldo van baten en lasten:

Toevoeging/onttrekking aan:	
• Bestemmingsreserve Doelrealisatie	-749.867
• Bestemmingsfondsen	-614.243
	-1.364.110

KASSTROOMOVERZICHT

in euro's

		2019		2018
Kasstroom uit operationele activiteiten				
Resultaat		-1.364.110		3.262.832
Aanpassing voor				
Afschrijvingen	156.091		103.269	
		156.091		103.269
Veranderingen in werkkapitaal				
Voorraden	5.679		15.863	
Vorderingen	-1.221.419		984.191	
Kortlopende schulden	792.829		-190.592	
		-422.911		809.462
Kasstroom uit operationele activiteiten		-1.630.930		4.175.563
Kasstroom uit investeringsactiviteiten				
Investeringen in materiële vaste activa	-143.075		-19.518	
Investeringen in immateriële activa	-108.246		-331.522	
Desinvesteringen in vaste activa	14.476		0	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-236.845		-351.040
Kasstroom uit financieringsactiviteiten				
Mutatie langlopende schulden	2.664.437		-94.916	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		-2.664.437		-94.916
Mutatie liquide middelen		**796.662**		**3.729.607**
Liquide middelen				
Stand per 1 januari		14.215.975		10.486.368
Stand per 31 december		15.012.637		14.215.975
Mutatie liquide middelen		**796.662**		**3.729.607**

GRONDSLAGEN VOOR DE FINANCIËLE VERSLAGGEVING

De Hersenstichting Nederland is een stichting, opgericht op 20 juni 1989, met als doel de preventieve en curatieve bestrijding van hersenaandoeningen. De vestigingsplaats is Den Haag.

De jaarrekening 2019 is opgesteld conform de "Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende Instellingen" (oktober 2016).

Algemene waarderingsgrondslagen

De algemene grondslag voor de waardering van de activa en passiva, evenals voor de staat van baten en lasten, is de verkrijgingsprijs. Voor zover niet anders vermeld worden activa en passiva opgenomen voor de nominale waarde.

Grondslagen voor de waardering van de activa en passiva

Immateriële vaste activa
De immateriële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de bestede kosten, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De jaarlijkse afschrijvingen bedragen een vast percentage van de bestede kosten, zoals nader in de toelichting op de balans is gespecificeerd. De economische levensduur en de afschrijvingsmethode worden aan het einde van elk boekjaar opnieuw beoordeeld.

Materiële vaste activa
De materiële vaste activa zijn opgenomen tegen de verkrijgingsprijs onder aftrek van de berekende cumulatieve afschrijvingen. Deze afschrijvingen zijn bepaald aan de hand van de geschatte economische levensduur en worden tijdsevenredig aan de resultaten toegerekend.

Voorraden
De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs.

Vorderingen
De vorderingen worden opgenomen tegen nominale waarde, voor zover noodzakelijk onder aftrek van een voorziening voor het risico van oninbaarheid.

Reserves en fondsen
Een continuïteitsreserve wordt gevormd voor de dekking van de risico's op korte termijn en om zeker te stellen dat de Hersenstichting in de toekomst aan de verplichtingen kan voldoen, bijvoorbeeld in geval van de coronacrisis die Nederland in 2020 treft.
De hoogte wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur. Volgens de richtlijn van GDN mag de reserve maximaal anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie inclusief de kosten fondsenwerving zijn.

De bestemmingsreserve Doelrealisatie wordt door het bestuur vastgesteld en afgezonderd voor een bepaald doel.

Wanneer door derden aan (een deel van) de door hen geschonken middelen een specifieke besteding is gegeven wordt dit deel aangemerkt als bestemmingsfonds.

Pensioenvoorziening
De stichting heeft voor haar werknemers een pensioenregeling getroffen die kwalificeert als beschikbare premieregeling. Deze pensioenregeling is ondergebracht bij een verzekeringsmaatschappij en de verschuldigde premies worden in de jaarrekening als kosten verantwoord.

Langlopende schulden
Onder de langlopende schulden worden de subsidieverplichtingen opgenomen met een resterende looptijd van meer dan één jaar. De op korte termijn (binnen één jaar) verschuldigde subsidieverplichtingen worden opgenomen onder de kortlopende schulden.

Grondslagen voor de staat van baten en lasten

Algemeen
Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de baten en alle hiermee verbonden, aan het verslagjaar toe te rekenen kosten. Alle kosten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor vermelde waarderingsgrondslagen.

Baten
De baten zijn bepaald op basis van de (te) ontvangen bedragen en worden verantwoord in het jaar waarop deze betrekking hebben. De baten van de Stichting Loterijacties Volksgezondheid over het vierde kwartaal van 2019 zijn in deze jaarrekening verwerkt, omdat deze betrouwbaar kunnen worden ingeschat. Dit is een wijziging ten opzichte van eerdere verslagjaren.

Nalatenschappen
De nalatenschappen worden op basis van een reële schatting minus nog te maken kosten als baten geboekt in het jaar van toezegging; het resterende bedrag wordt als ontvangst geboekt in het jaar waarin de nalatenschap tot volledige afwikkeling komt.

Lasten
De lasten, welke verantwoord worden in het jaar waarop deze betrekking hebben, zijn opgenomen tegen uitgaafprijs. Subsidieverplichtingen komen ten laste van het jaar waarin het besluit tot toekenning is genomen. Wanneer de subsi-

dieontvanger niet voldoet aan de door de Hersenstichting gestelde eisen, kan de overeenkomst ontbonden worden en de subsidie worden teruggevorderd.

Kostentoerekening

Personeelskosten worden op basis van tijdsbesteding toegerekend aan de doelstelling, fondsenwerving, beheer en administratie, of een combinatie van kostendragers. Dit gebeurt op basis van tijdschrijven.

Huisvestingskosten, kantoor- en algemene kosten en afschrijvingen en rente worden toegerekend op basis van het totaal van de personeelskosten in één van de kostendragers ten opzichte van de totale personeelskosten. De kosten voor software worden voor 10% toegerekend aan de doelstellingen, 70% aan fondsenwerving en voor 20% aan beheer en administratie.

Kosten van tv-uitzendingen met een wervend karakter ('Direct Response TV') worden voor 75% aan de doelstelling en 25% aan fondsenwerving toegerekend. De uitzendingen hebben vooral ten doel juiste en gedetailleerde informatie over (één) hersenaandoening(en) te verspreiden.

De kosten van deur-aan-deurwerving worden voor 50% aan de fondsenwerving en voor 50% aan de doelstelling toegerekend. Dit omdat deze vorm van werving ook een voorlichtend karakter heeft door de verstrekte mondelinge en schriftelijke informatie over (één) hersenaandoening(en).

De kosten voor mailingen worden voor 70% aan fondsenwerving en voor 30% aan de doelstelling toegerekend vanwege het voorlichtende karakter van de mailingen.
De wijze waarop de kosten worden toegerekend is ten opzichte van 2018 niet gewijzigd.

Grondslag berekening Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) percentage

De Hersenstichting berekent het percentage fondsenwerving door de kosten fondsenwerving te delen door de totale baten.

De norm die de Hersenstichting zich heeft gesteld is dat dit percentage, gerekend over drie jaar, niet hoger mag zijn dan 25%.

Kasstroomoverzicht

In het kasstroomoverzicht wordt alleen rekening gehouden met geldstromen die feitelijk in het boekjaar hebben plaatsgevonden. De Hersenstichting past de indirecte methode toe, uitgaande van het resultaat van het boekjaar gecorrigeerd met resultaatposten die geen operationele kasstromen met zich meebrengen en kasstromen die geen resultaatposten zijn.

TOELICHTING OP DE BALANS

in euro's

ACTIVA

Vaste activa

Immateriële vaste activa (1)

De immateriële activa is nodig voor de bedrijfsvoering.

	Database-systeem	Website	Totaal
Stand per 31 december 2018			
Verkrijgingsprijs	442.383	108.727	551.110
Cumulatieve afschrijvingen	-70.856	-108.727	-179.583
Boekwaarde	371.527	0	371.527
Mutaties 2019			
Investeringen	0	108.246	108.246
Verkrijgingsprijs desinvesteringen	0	-108.727	-108.727
Afschrijvingen	-102.076	-1.503	-103.579
Afschrijvingen desinvesteringen	0	108.727	108.727
	-102.076	106.743	4.667
Stand per 31 december 2019			
Verkrijgingsprijs	442.383	108.246	550.629
Cumulatieve afschrijvingen	-172.932	-1.503	-174.435
Boekwaarde	269.451	106.743	376.194

De investeringen betreffen de bouw van de nieuwe website. De website wordt in drie jaar afgeschreven.

MATERIËLE VASTE ACTIVA (2)

De materiële activa is nodig voor de bedrijfsvoering.

	Verbouwingen	Kantoor-inventaris	Computer-apparatuur	Totaal
Stand per 31 december 2018				
Verkrijgingsprijs	85.555	192.928	162.169	440.652
Cumulatieve afschrijvingen	-58.139	-165.136	-134.822	-358.097
Boekwaarde	27.416	27.792	27.347	82.555
Mutaties 2019				
Investeringen	46.284	47.482	49.309	143.075
Verkrijgingsprijs desinvesteringen	-85.555	-31.001	-13.521	-130.077
Afschrijvingen	-16.784	-16.694	-19.034	-52.512
Afschrijvingen desinvesteringen	74.537	27.544	13.521	115.602
	18.482	27.331	30.275	76.088
Stand per 31 december 2019				
Verkrijgingsprijs	46.284	209.409	197.957	453.650
Cumulatieve afschrijvingen	-386	-154.286	-140.335	-295.007
Boekwaarde	45.898	55.123	57.622	158.643

De verbouwing betreft aanpassingen in het pand waarin we per 16 december 2019 zijn ingetrokken. De verbouwingen worden in vijf jaar afgeschreven. Op de inventaris wordt per jaar 20% en op de computerapparatuur 33 1/3% afgeschreven van de verkrijgingsprijs.

Vlottende activa

	31-12-2019	31-12-2018
Voorraden (3)		
Ingezet voor de doelstellingen	53.970	56.506
Nodig voor de bedrijfsvoering	8.092	11.235
	62.062	67.741

Vorderingen (4)

De vorderingen zijn ingezet voor de doelstellingen.

Liquide middelen (5)

De liquide middelen zijn ingezet voor de doelstellingen.

PASSIVA

Reserves en fondsen

Reserves (6)

Continuïteitsreserve

Stand per 31 december 2018	3.714.749
Af: volgens resultaatbestemming 2019	-9.894
Stand per 31 december 2019	3.704.855

De continuïteitsreserve heeft als doel de voortgang van de werkzaamheden veilig te stellen bij wegvallende inkomsten of onverwachte uitgaven. De hoogte wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur.

Voor de berekening van de continuïteitsreserve is gekeken naar het risico dat de inkomsten volledig wegvallen per inkomstenstroom, alsmede de kans daarop. De kans op het risico wordt berekend aan de hand van een schatting, waarbij gekeken is naar het verloop in het verleden. De impact wordt geschat aan de hand van het relatieve belang van die inkomstenstroom in de totale begroting. Daarnaast is gekeken naar het risico op het wegvallen van de helft van de baten als gevolg van niet beheersbare factoren (zoals de coronacrisis).

Op basis van deze inschatting is de continuïteitsreserve met een bedrag van € 9.894 gedaald naar € 3.704.855. Dit bedrag kan de gesignaleerde risico's in voldoende mate afdekken. Volgens de richtlijn van GDN mag de reserve maximaal anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie inclusief de kosten fondsenwerving zijn. De continuïteitsreserve heeft op de laatste dag van 2019 een omvang van 62% van € 5.977.167, de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie inclusief kosten fondsenwerving. Beleidsmatig hanteert de Hersenstichting gedurende het jaar een strakke kostendiscipline. Maandelijks worden werkelijke en verwachte baten en lasten gerapporteerd, beoordeeld en besproken in het managementteam. Op grond hiervan worden in de loop van het boekjaar zo nodig aanpassingen in de lasten doorgevoerd.

Bestemmingsreserve doelrealisatie

Stand per 31 december 2018	4.739.517
Af: onttrokken volgens resultaatbestemming 2019	-749.867
Bij: vrijval continuïteitsreserve	9.894
Af: dotatie aan bestemmingsfonds anoniem	-28.000
Stand per 31 december 2019	3.971.544

Deze bestemmingsreserve wordt gebruikt voor niet begrote uitgaven aan de doelstelling en om niet uitgegeven gelden aan de doelstelling alsnog te bestemmen voor de doelstelling.

	Stand per 31-12-2018	Bij 2019	Af 2019	Stand per 31-12-2019
Bestemmingsfondsen (7)				
Anoniem	7.000	30.000*	0	37.000
Brugling Fonds	10.000	50.000	0	60.000
Coby van Nieuwkerk Fonds	188.367	0	-188.367	0
Bomers-Marres Fonds	1.162.802	0	0	1.162.802
J. Rijbroek Fonds	218.000	0	-117.876	100.124
Van der Meulen-van Son Fonds	186.010	0	-150.000	36.010
Anoniem	200.000	0	-200.000	0
De Vos-Thijssen Brothers & Sisters Fonds	10.000	10.000	-20.000	0
	1.982.179	90.000*	-676.243	1.395.936

*in dit bedrag is een dotatie verwerkt van € 28.000 m.b.t. oudere boekjaren. Dit bedrag is onttrokken aan de bestemmingsreserve doelrealisatie.

De eerste anonieme giftgever financiert onderzoek naar dystonie.

Het Brugling Fonds is gevormd voor onderzoek naar de ziekte SCA3.

Het Coby van Nieuwkerk Fonds betreft geld uit een nalatenschap met als bestemming onderzoek naar fronto-temporale dementie.

Het Bomers-Marres Fonds betreft geld uit een nalatenschap met als bestemming onderzoek naar de oorzaken van dementie bij de ouder wordende mens.

Het J. Rijbroek Fonds betreft geld uit een nalatenschap met als bestemming onderzoek naar multiple sclerose.

Het Van der Meulen-van Son Fonds betreft geld uit een nalatenschap met als bestemming onderzoek naar het ontstaan van een beroerte en dementie.

De tweede anonieme giftgever financiert onderzoek naar de ziekte van Alzheimer.

Het De Vos-Thijssen Brothers & Sisters fonds is een gift met als bestemming onderzoek naar hersentumoren.

ONTWIKKELING RESERVES EN FONDSEN VAN 2015 TOT EN MET 2019

	2019	2018	2017	2016	2015
Stand per 1 januari	10.436.445	7.173.613	4.357.433	3.811.415	3.728.506
Mutatie	-1.364.110	3.262.832	2.816.180	546.018	82.909
Stand per 31 december	9.072.335	10.436.445	7.173.613	4.357.433	3.811.415

Langlopende schulden

Toegezegde subsidies (8)

	Stand 31-12-2018	Toegezegd 2019	Betaald 2019	Vrijgevallen 2019	Stand per 31-12-2019
Stoppen of vertragen	3.599.248	2.495.555	-1.182.344	-164.145	4.748.314
Klachten verminderen	2.211.642	2.322.981	-612.138	-40.003	3.882.482
Risico's verkleinen	622.470	439.451	-471.335	-129.223	461.363
Kennis en begrip	110.000	1.000	-1.000	0	110.000
Juiste zorg	370.273	979.972	-205.297	0	1.144.948
Projecten tot en met 2017	131.145	0	-34.963	-9	96.173
	7.044.778	6.238.959	-2.507.077	-333.380	10.443.280
Af: te betalen binnen één jaar (opgenomen onder de kortlopende schulden)					-4.158.913
					6.284.367

Niet uit de balans blijkende verplichtingen

Met ingang van 1 december 2019 is de Hersenstichting een verbintenis aangegaan met Platina Argenta Events & Business Company B.V. voor de huur van kantoorruimte inclusief servicekosten en parkeerruimte. Dit voor een periode van vijf jaar en twee maanden, met het recht op een verlenging van vijf jaar. Voor de eerste twee maanden van het huurcontract is een lagere huur overeengekomen.

De verplichting voor 2020 bedraagt € 120.724.

Voor een subsidietoekenning is een meerjarige toezegging gedaan met opschortende voorwaarden. Het betreft een totaalbedrag van € 200.000. Van dit bedrag is € 150.000 tot en met 2019 definitief toegekend.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

in euro's

	Werkelijk 2019	Begroot 2019	Werkelijk 2018
Baten (9)			
Baten van particulieren			
Donateurs	6.027.882	6.575.431	5.701.792
Nalatenschappen	2.799.203	2.900.000	3.175.181
Collecte	1.553.810	1.567.459	1.493.679
Giften en schenkingen	461.469	400.000	525.928
	10.842.364	11.442.890	10.896.580

Het aantal donateurs bedroeg op de laatste dag van 2019: 127.791 (2018: 112.030).
In 2019 is in 93% (330 gemeenten) van alle gemeenten (355) in Nederland gecollecteerd (2018: 93%).

Baten van loterijorganisaties (10)

	Werkelijk 2019	Begroot 2019	Werkelijk 2018
VriendenLoterij, geoormerkte spelers	626.216	610.000	656.505
VriendenLoterij, ongeoormerkte spelers	501.740	550.000	537.603
Lotto/Nederlandse Krasloterij	516.668	400.000	380.420
Fonds Bijzondere Uitkeringen	0	0	19.109
Pilot nieuwe loterij (fairshare)	0	24.000	0
	1.644.624	1.584.000	1.593.637

Baten met een bijzondere bestemming

Anoniem	30.000	(essentiële tremor)
Brugling Fonds	50.000	(SCA3)
De Vos-Thijssen Brothers & Sisters Fonds	10.000	(hersentumoren)

TOELICHTING PERSONEELSKOSTEN

	Werkelijk 2019	Begroot 2019	Werkelijk 2018
Personeelskosten			
Salarissen	2.249.981	2.413.611	1.972.000
Sociale lasten	391.555	344.664	329.608
Pensioenlasten	189.861	196.951	197.649
Ingehuurd personeel	266.912	98.475	432.584
Reiskosten	107.584	90.269	82.959
Overige personeelskosten	106.595	90.268	155.010
	3.312.488	3.234.238	3.169.810
Aantal *Fte's* per afdeling			
Doelrealisatie	13,9	14,3	12,1
Fondsenwerving	10,5	11,4	10,0
Communicatie	5,7	5,2	3,8
Beheer en Administratie	11,2	13,4	11,8
	41,3	44,3	37,7
Kengetallen			
Kosten fondsenwerving in % baten (maximaal 25%)	19,7%	19,3%	15,9%
Besteed aan doelstelling in % van de som der lasten (norm 80%)	76,4%	79,2%	69,3%
Beheer en administratie in % van de som der lasten (norm 7,5%)	5,8%	5,2%	9,3%

TOELICHTING LASTENVERDELING OVER 2018

Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Besteed aan doelstellingen						Werving baten	Beheer en administratie	Totaal 2019	Begroot 2019	Totaal 2018
	Vertragen of stoppen	*Klachten verminderen*	*Risico's verkleinen*	*Kennis en begrip*	*Juiste zorg*	*Fundering**	*Fondsenwerving*				
Subsidies en bijdragen	2.332.901	2.291.650	401.543	1.000	1.040.353	16.347	-	-	6.083.794	7.711.377	2.696.502
Uitbesteed werk	201.160	200.670	314.808	330.834	201.082	40.928	1.247.403	-	2.536.885	2.870.700	2.074.300
Communicatie	162.936	162.936	165.658	399.056	170.473	-	123.235	-	1.184.294	1.696.000	823.206
Personeelskosten	350.107	272.388	258.651	481.079	250.014	172.735	885.713	641.801	3.312.488	3.334.238	3.169.810
Huisvestingskosten	16.644	12.526	11.796	23.626	11.336	9.187	36.886	33.829	155.830	133.000	128.870
Kantoor- en algemene kosten	62.522	49.384	47.430	84.988	45.961	59.140	167.673	108.496	625.594	549.000	496.981
Afschrijving en rente	18.028	14.026	13.318	24.772	12.874	8.894	45.607	33.047	170.566	186.340	103.269
Totaal	**3.144.298**	**3.003.580**	**1.213.204**	**1.345.355**	**1.732.093**	**307.231**	**2.506.517**	**817.173**	**14.069.451**	**16.480.655**	**9.492.938**

*Adviesraad Wetenschap & Innovatie, ervaringsdeskundigen, valorisatienetwerken

Personeelskosten worden toegerekend op basis van tijdsbesteding.
De overige kosten worden op basis van de personeelskosten doorberekend aan de doelstellingen, werving baten en beheer en administratie.

Begrotingsvergelijking

Voor 2019 was een tekort begroot van € 3.182.766. Dit tekort zou worden gefinancierd uit de reserves en fondsen. Gerealiseerd is een negatief saldo van € 1.364.110 door lagere lasten dan verwacht. De belangrijkste posten uit de begroting lichten we toe en vergelijken die met de werkelijke baten en lasten.

BATEN

De werkelijke baten zijn € 51.406 lager dan in 2018 en € 595.489 (4,48%) lager dan begroot.

De belangrijkste verschillen (groter dan € 50.000) lichten we toe:

- Machtigingen hebben ruim € 529.000 minder opgebracht dan begroot, veroorzaakt capaciteitstekorten bij het wervingsbureau en dientengevolge teruggeven van een deel van de opdracht. Een ander bureau heeft de werving later in het jaar overgenomen.
- Mailingen aan donateurs hebben ruim € 79.000 meer opgebracht dan begroot.
- Het bedrag aan overige giften van donateurs is ook hoger dan begroot, namelijk iets meer € 102.000 hoger.
- Op de post giften en schenkingen is ruim € 61.000 meer aan baten ontvangen dan begroot, vooral veroorzaakt door een hogere opbrengst van sponsoracties.
- Bedrijven en organisaties zonder winstoogmerken kenden bij elkaar een opbrengst van € 214.413, hetgeen € 55.587 lager is dan begroot.

LASTEN

In 2019 hebben we in totaal ruim € 2.305.000 minder kunnen besteden aan de doelstelling dan begroot, zijn de kosten fondsenwerving lager uitgevallen (€ 64.771) en de kosten beheer en administratie lager (€ 42.417). De belangrijkste verschillen lichten we toe:

- De lagere besteding aan de doelstelling is te verklaren door het niet opstarten van vervolgprojecten, omdat lopende projecten vertraging hebben opgelopen, niet het gewenste resultaat hadden of nieuwe projectaanvragen niet de goedkeuring van de AWI kregen. De grootste post is het niet in 2019 doorgang vinden van onze jubileumprijs van € 1.000.000. De planning is deze in 2020 uit te keren.
- De wervingskosten van het werven van particuliere baten vielen ruim € 175.000 lager uit dan verwacht. Zo is er bijvoorbeeld aan kosten machtigingen bijna € 82.000 minder uitgegeven en is het budget voor het behoud van donateurs zo goed als niet aangesproken, waardoor er ruim € 69.000 minder is uitgegeven dan begroot.

Bezoldiging directie

Onderstaand is een overzicht van de feitelijke beloning van de directeur in 2019 conform model GDN.

Naam	**M. Heimens Visser**	**S. Baas**
Functie	**directeur**	**interim directeur**
Dienstverband		
Aard (looptijd)	onbepaalde tijd	contract
uren	36	36
parttime percentage	100%	71%
periode	7-3/31-12	1-1/21-3
Bezoldiging		
Jaarinkomen		
brutoloon/salaris	81.413	36.905
vakantiegeld	1.946	0
vaste eindejaarsuitkering	0	0
uitbetaling niet opgenomen vakantiedagen	0	0
Totaal	83.359	36.905
Belastbare vergoedingen/bijtellingen	0	0
Pensioenlasten (werkgeversdeel)	8.870	0
Pensioencompensatie	0	0
Overige beloningen op termijn	0	0
Totaal 2019	**92.229**	**36.905**
Totaal 2018	0	115.192

Het jaarinkomen van de individuele directieleden (in loondienst) blijft binnen het maximum van € 109.162 (1 FTE/12 mnd.) volgens de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

Ook de belaste vergoedingen/bijtellingen, de pensioenlasten en de overige beloningen op termijn samen, staan in verhouding tot het jaarinkomen en blijven binnen het in de regeling opgenomen maximum van € 194.000 per jaar.

Voor een toelichting op het beleid en de uitgangspunten voor de directiebeloning verwijzen wij naar hoofdstuk 8 van dit jaarverslag.

Aan de directeur/bestuurder zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.
Het salaris van de interim directeur is inclusief btw en voldoet eveneens aan de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

Raad van toezicht

In 2019 bestaat de raad van toezicht uit vijf leden. Mevrouw Marlies de Ruijter de Wildt is voorzitter.
De leden van de raad van toezicht ontvangen € 135, en de voorzitter € 175 per vergadering voor hun werkzaamheden.
Aan de leden van de raad van toezicht zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Gebeurtenissen na balansdatum

Het coronavirus treft Nederland in 2020. Onder andere scholen, kinderdagverblijven, laboratoria en restaurants zijn voor een bepaalde periode gesloten en voor onze fondsenwerving geldt dat sommige kanalen tijdens de crisis stil liggen, bijvoorbeeld deur-aan-deurwerving. De batendaling als gevolg van de coronacrisis is lastig in te schatten, omdat dit afhankelijk is van de duur van de crisis en de maatregelen vanuit de overheid. Wij denken dat de daling van baten te overzien is, maar impact zal het zeker hebben. Daarom hebben wij een impactanalyse opgesteld waaruit een batendaling blijkt, maar daarnaast ook dempende effecten op de loonkosten, mede als gevolg van de zogenaamde NOW-regeling (Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid) en minder uitgaven voor fondsenwerving. Mocht er sprake zijn van een verdere batendaling, dan kunnen de uitgaven ten aanzien van onze doelrealisatie aangepast worden. Omdat de Hersenstichting een gezond eigen vermogen en een gezonde liquiditeitspositie heeft, is deze jaarrekening op basis van continuïteitsveronderstelling opgesteld.

Den Haag, 29 maart 2020

M. Heimens Visser, directeur-bestuurder

Overige gegevens

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van de Hersenstichting

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2019 van de Hersenstichting te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de Hersenstichting op 31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met de in Nederland geldende Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende instellingen (RJ 650).

De jaarrekening bestaat uit:
1. de balans per 31 december 2019;
2. de staat van baten en lasten over 2019; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Hersenstichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden

Wij vestigen de aandacht op de tekst in de toelichting van de jaarrekening op pagina 54, waarin de onzekerheden zijn omschreven rondom de mogelijke gevolgen van het Coronavirus voor de Hersenstichting. Deze situatie doet geen afbreuk aan ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:
- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met RJ 650. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controleinformatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Rijswijk, 22 april 2020

BDO Audit & Assurance B.V.
namens deze,

w.g. Drs. T.H. de Rek RA